Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

# СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дегіз ★ ШОАТТА, 26 ОКТЯБРЬ, 1985 ШУ. ★ № 129 (7164). ★ Мах 3 кеп.

**Тахан кепатеха арайоаккх Советски Союза Коммунистически парте Программа кердача редакце проект.**

**Программа кердача редакце проект, массава раьза а волаш, КПСС ЦК октябрьски Пленумо могаяьй, хlаьта Пленума решенега хьежжа берригача коммунисташка, СССР берригача къахьегамхошка шерра ювцийта оттаеш а я. Ювцарах хьахиннараш дlалоархlаргда Программа кердача редакце проектага тlеххьара хьожача хана.**

**Парте Программа керда редакци Советски Союза Коммунистически парте XXVII съезд хьажийта а цунга чlоагlъяйта а оттаю.**

СОВЕТСКИ СОЮЗА
КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ
ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТ

МАССЕ А МЕХКИЙ ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

ПРОЕКТ

# Советски Союза Коммунистически парте ПРОГРАММА

## (КЕРДА РЕДАКЦИ)

## ВВЕДЕНИ

Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революце хьакхеллача Советий Мехко боккхеи сий долеи никъ хьабенаб. Коммунистически парте кулгалца дерригдунен исторически коталонаш яьхай. Болхлой класса, берригача къахьегамхой хьашташ леррагIа кхоачаш а деш, марксистско - ленински хьехамца, революционни къовсамеи социализм хьалъяреи йIаьхийча опытаца кийчъенна йолча КПСС-о бIубенна дуг советски халкъ коммунистически кхолламийн машареи наькъагIа.

Парти политически арене яьннай коммунистий эггара хьалхарча программин документа тIа — «Коммунистически парте манифеста» тIа хьакхайкаяь обществана социалистически эргалонаш яра идеяш, дунен халкъашта юкъерча болхлой болама, цIаккха а лергдоацача Парижски коммуна турпалий деналерча гIулакха традицеш эца мегаргйолаш ше хиларах тарра шийга ийца парти санна. Iилман коммунизмана лард еллараща — Карл Марксеи Фридрих Энгельсеи, классови къовсама исторически опытах, адамлен хьалхалаттача уйланна карагIдаьннарех когггIортолга а еш, общество дегIайоалаяра объективни законаш хьадийллад, теоретически хьахьекхад капитализм йохапза юсарг ца хилар, бакъъяь хьаоттаяьй пролетариата дерригдунен - исторически мисси керда, социалистически строй хьакхоллар из хиларах тарра.

«Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!» яха дог гIоттадеш бола цар тIахьехам хIанз а болхлой болама денале лозунг долаш бус.

Марксеи Энгельсеи гIулакх гениальни хьаденача Владимир Ильич Ленина кердача исторически хьалашка массе оагIорахьара дегIабоалабаьб цар хьехам, жоп тийннад вай заманахьарча овлангарча хаттарашта, социалистически революцеи социализм хьалъяреи теореца, тIемеи машареи проблемаш теркалъяра Iилман системаца кийчбаьб болхлой болам.

Марксизм-ленинизм — бIарчча цаI бола революционни хьехам. Сийлахь-воккхача Ленина хьакхелла парти Iилман социализм болхлой боламца вIашагIхоттаялар, теории практикеи вIашагIъяргйоацаш цхьана хилар бакъдаьр а хинна дIаэттай. Из массаза а хила а хиннай, я а я, хург а я марксизма-ленинизма парти, революционни гIулакхаш чакхдоаха парти.

ХIара исторически этапе КПСС-о кхоачашдаьд цун программашка Iилманца бакъдеш хьаувттадаь декхараш.

1903 шера II съезде эггара хьалхара Программа тIа а нийца, большевистски парте болхлой класс, ахархой, Россе беррига къахьегамхой гIовттабир пачхаьа самодержави, хIаьта цул тIехьагIа — капиталистически строй дIаяккхар духьа къовсам болабара, ихаь российски революце алах чакхъяьннай из. 1917 шера октябре болхлой классо шийн бе деллад политически Iаьдал. Исторе чухь духхьашха хьахиннай болхлойи ахархойи пачхаьалкхе. **ДIадоладеннад керда дуне хьакхоллилга.**

1919 шера VIII съезде шоллагIа Программа тIа а нийца, социализм хьалъяра декхар оттадаьд парте. Дахканза долча наькъашка гIолла ухаш, Iалаьмате йоккхий халонаш эша а еш, бIарга ца яйнача тайпара йоккха турпалал а гойташ, советски халкъо Коммунистически парте кулгалца кхоачашъяьй Ленина кийчъяь хиняа социализм хьалъяра план. **Бокъонца долаш дола хIама а хинна дIаэттай вай мехка социализм.**

1961 шера XXII съезде кхоалагIа Программа тIа а нийца, Iалаьмате боккха болх шерра дIаболабаьб парте коммунизм хьалъяра дерригача лостамашка. Советски халкъо доккхий толамаш даьхад производительни низаш, экономически социальнии отношенеш, социалистически демократи, культура дегIакхувлара, керда тайпа саг хьалкхевара даькъе. **ДегIаенача социализма керда этап дIайолаяьй вай мехко.** Советски Союза лоархIам лакхбеннаб империалистически Iазапа, агрессе, тIема политикана духьаларча, машара, демократена, социальни прогресса тIехьарча къовсама низ бола фактор из хиларах тарра.

КхоалагIа Программа тIанийцачул тIехьагIа дIаяхача хано бакъдаьд цун керттера теоретически политически установкаш нийса хилар. Цунца цхьана, Iоаяьча опыто, мехка чурча вахарери дунен аренерен хувцамаш Iилманга гIолла кхетадаро таро лу советски общество дегIаахара перспективаш, тIеххьарча лерхIачунга — коммунизмага кхачара наькъаши средстваши, кердача исторически хьалашка дунен халкъашта юкъерча политика декхараш нийсси хаьддан белгалде.

**ХIанзарча шийй редакцех йола КПСС кхоалагIа Программа — из я социализм плана боарамагеIи массе оагIорахьарен эргайоахаш тоаяра, иохк социально-экономически дегIабоалабелга сихдара дарда тIа советски общество дIахо коммунизмага яхара программа. Из я машари социальни прогресси бахьан долаш лоаттабеча къовсама программа.**

### ХЬАЛХАРА ДАКЪА

## КАПИТАЛИЗМАГАРА СОЦИАЛИЗМАГЕИ КОММУНИЗМАГЕИ ДОВЛАР—ХIАНЗАРЧА ЗАМАН КЕРТТЕРА ЧУЛОАЦАМ

### I. Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революции СССР-е социализм хьалъяри

Октябрьски революце дIайолаяь, адамлено социализмагахьа дерригдунен - исторически гола тохар — хила ма доаггIара дола общество дегIаахарах хьахиннар.

Капитализм — адамлен историе чухь эггара тIехьара эксплуататорски строй. Производительни низаш дегIадоаладара низ болаш чинг а теха, цул тIехьагIа общественни прогрессага бодача наькъа тIа духьале а хинна дIаэттар из.

Капитализма деррига истори — из да цун керттера вIашдухьале — производства общественни хьисапан наьха хьакъ дуача частнокапиталистически форманей юкъера вIашдухьале кIоаргъялара, болхлой классан берригача къахьегамхоштен еш йола эксплуатаци чIоагIъялара, къахьегаман капиталан, Iазапе боахкараште а Iазап тIалоаттадераште а юкъера къовсам ирбалара истори, из да экономически кризисий, социально - политически кхохкамий, къахьегама наха чотъль варгвоацаш доккхий зуламаш нач а дехкаш, мехкаш дIалувцара деча тIемийн довнийн истори.

XX-гIа бIаьшере йолаеннача юххье капитала концентрации централизации яра процессо дерригача экономически политическии вахарера керттера рычагаш дIалийца йола капиталистий йоккхий монополистически союзаш хьахиларга кхоачадир гIулакх. Ший эггара лакхагIчен тIехьарчен стадега — империализма стадега кхаьчай капитализм. Ленина ма аллара, агрессивни тIемаш духдувла керттера хьаст, «къамашта эггара чIоагIагIа Iазап тIалоаттадер а хинна дIаэттай империалистически капитализм».

Империализма стаде хьахул капиталистически производственни отношенеш социалистическичарца хувцара дола материальни хьалаш, вIаштIехьйоал коталонца социалистически революци яра эша объективнии субъективнии предпосылкаш. **Къаьнача обществана революционни эргало ярен кердаяр хьаярен мисси тIайожаяьй исторе болхлой класса.** Из чакх а йоахаш, цо кхоачащду шийн классови хьашташ даь ца Iеш, берригача къахьегамхой хьашташ а.

Царизма Iазапо, крепостничества нийрчача гIулакхаша кхы тIа а чIоагIъяь йола империализма вIашдухьаленаш Iалаьмате боккхача низаца эттар Россе. Из хиннай дунен халкъашта юкъерча империализма мелагIа йола звено, цун вIашдухьалений керттера пункт. Цудухьа укхазахьа яьлар дунен революционни болама центр. Российски пролетариата хьалхашка эттар Iалаьмате халеи бехктокхамеи декхар — буржуазе дуненна доал дара зIы эггара хьалха тедилга. Из дулургдолаш хиннадац кердача тайпара йолча парте — пролетариата деналерча революционни организаце кулгалца мара.

**Большевистски парти хьаяр российскии дунен халкъашта юкъерчен болхлой болама историена чухь гола тохийта пункт а хинна дIаэттар.** Общество дегIаяра, пролетариата классови къовсама эшаш дола объективни хIама, Ленина, цунна гонахьа кхотабенна хиннача марксисташта гаьннадар Iилманга гIолла бIаргагорах хьахинна хIама, кIаьд ца луш цар леладаьча политически организаторски гIулакхех хьахинна хIама да из. «Революционерий организаци я тхопа — тIаккха оаха тIакIалтIакхосаргья Росси!» яха низ бола ленински тIахьехам раьза хинна тIанийцар болхлой, российски общества хьалхалаттача наьха, къахьегача халкъа дикагIболча викалий хьаькъалои дегашеи, Ленина кийчъяьй парте идеологически, политически, организационни принципаш, наха юкъе цо беча балха методаш. Керда тайпа парти хьаяьй ревизионизмацеи аьттехьарча оппортунизмацеи, догматизмаца а левацки авантюризмаца а машар боацаш лоаттабаьча къовсамашка.

1905—1907 шерий революце а — империализма замалахьа эггара хьалхарча халкъа революце — хьахьекхар болхлой класса низ, пролетариата дIахорча коталоний юхьиг хилар цунах. 1917 шерарча февральски буржуазно - демократически революце дIаьккхар царизм. Цхьабакъда, адамаш социальнии къамани Iазапах, империалистически тIема халонех мукъадахапзар цо, российски общества хинна вIашдухьаленаш къоастаяпзар. Хано тIатIорттадаь дIадехар а хинна дIаэттар социалистически революци.

Эггара чIоагIагIа революционни дика вIаштIехьъяьннеи хиларца белгалйоалар Россе болхлой класс. Цунна керте лаьттай политически къовсамашка денала чIоагIъенна, хьалхалатта революционни теори шийга йолаш хинна большевистски парти. Ленина еннай цунна къовсама къаьгга перспектива, империализма хьалашка юххьанца къаьстта хьанийцача цхьан е массехк мехка пролетарски революци котъяла йиш хиларах бола хьехам вIаштIехьа а баьккха.

Большевикий парте тIахьехам барахи цун кулгалцеи болхлой классо хоадамболлаш бола тIом болабаьб капитала Iаьдала духьала. Парте низ бола цхьа тоатол а даь вIашагIтехаб социализм бахьан долаш лоаттабу пролетарски къовсам, лаьтта бахьан долаш лоаттабу ахархой къовсам, Россерча тоIадаь доаххача халкъий къаманкортамукъален къовсам, империалистически тIема духьалара, машара тIехьара дерригача халкъа болам, тIаккха из тIадерзадаьд буржуазни строй дIаяккхара.

**Дерригдунен истори хийца йола событи а хинна дIаэттар Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци, цо белгалбаьб дуне дегIаахара генеральни лостами керттера тенденцеши. Цо юхь дIайолаяьй юхакъовлалургйоацача процесса — капитализмана меттел керда, коммунистически общественно-экономически формаци дIаоттаяра.**

Исторе чухь духхьашха хьахиннай пролетариата диктатура пачхаьалкхе. Болхлой класс, шийна гоннахьа беррига къахьегамхой вIашагIа а бетташ, капитализмагара социализмага довлача ханара эггара чоалхане декхараш кхоачашде, кердача обществана лардаш йохка йолаеннай.

Политически Iаьдал хьадаккхаро, граждански тIема фронташка коталонаш яхаро, кхыча мехкий тIема интервенци йохаяро, керда вахар хьалдара хьаеллаеннача перспективаша доккхий низаци революционни хьинари чудоссадир къахьегама адамашта. Уж чакхдаьннад боахам бохаро, контрреволюционни тийшача балхашеи буржуазе саботажои, мокк технико-экономически культурнии даькъе тIехьабисаро тIакхоачадаьча эшамехи халонехи. Переходни юкъагIа классови къовсам цхьайолча хана лирача довнашка бувлар. МоастагIал долча капиталистически гомо дорха атакаш йора, Iалаьмате дукха тIемей политически провокацеш лелайора Советий Мехка духьала.

Наьха хьинарах кхог-гIортолга а еш, аьттехьарчеи «аьрдехьарчеи» оппортунистий тIатувсабалар юха а детташ, ший идейно-политически организационнии цхьоагIо чIоагI а еш, парте лоарзагIа ца йоалаш чакхбаьхаб социализм хьалъяра тIаберзабаь ленински генеральни никъ.

Халкъа хьабеьхкай производства керттера средствашт. Лаьттана, заводашта, фабрикашта, банкашта **национализаци** яро Iалашъяьй общественни социалистически доалахье чIоагIъярап дегIакхувларап, боахама планови системана вIашагIйоллара хиланза яргйоаца предпосылкаш. Мехка **индустриализаци** яро низ бола промышленни держава а яь дIаоттайир Советски Союз. Ахархой экономически отношенешка, вахара берригача лостаме кIоаргга переворот хилар юрта боахама **коллективизаци** ярах. ЧIоагIача социально-экономически ларда тIа дIаоттайир болхлой классеи ахархойи союз. **Культурни революци** яр бахьан долаш дIадаьккхар йоазув-дешар ца ховлга, шерра никъ хьабийллар къахьегама сага творчески низаш дегIадоаладара, из духовно вIаьхийвара, хьахилар социалистически интеллигенци, советски наьха сакхетаме керттера а хинна дIаэттар марксистско-ленински идеологи.

Социализмана карагIдаьнна эггара доккхагIдола хIама — къамий дош къоастадар. Октябрь котбаларо кхы юхадоагIаргдоацаш дIадаьккхар къаман Iазапи къамий бокъонаш цхьатарра ца хилари. Iалаьмате боккхача лоархIаме хилар паргIата, цхьатарра бокъонаш йола халкъаш дукхача къамий цхьан пачхаьалкхене — Советски Социалистически Республикай Союзе шоай лоIамагIа вIашагIтохар. Социализм хьалъеча юкъагIа Iалашъяьй хьалха хиннача къамий йистой сиха экономически, социальни, культурни прогресс. Кхы хургдоацаш дIадаьннад къамашта юкъера довнаш, СССР дерригача халкъий вахара боарам а хинна дIаэттад вежарашха дола доттагIал, айхха цхьана леладу гIулакхаш, вIаши ду новкъостал.

Цу дерригача хIамаша хьахьокхар дерригдунен-исторически лоархIамера социальни переворот яьлга — кхы хургйоацаш дIаьккхар бIаьшеренашка тIалаьтта частни доалахье, саго саг воацавелга. Болхлой класса, колхозни ахархой, халкъа интеллигенце, массе къамех болча къахьегамхой юкъарча хьаштий ларда тIа хьахиннай советски общества социально-политически идейнии цхьоагIо. Къахьегама саг мехка визза да а хинна дIаэттар. **СССР-е керттерча даькъе хьалйир социалистически общество.**

Кердача стройна бирса тохкам хилар Сийлахь-боккхача Даймехка тIемах. Советски халкъои цун Герзашцарча Низашеи, партена гоннахьа кхота а денна, бIарга ца яйнача тайпара йоккха турпалал хьа а хьокхаш, пархинг йоаккхаш эшайир дунен империалистически реакцениз боламагIа йола отряд. Советски Союзо шийн коталонца хоадамболлаш дола дакъа лаьцар нацистски лоалах Европа халкъаш мукъадоахача, гитлеризма боадонах дунеп цивилизаци кIалхарйоаккхача. Германски фашизми японски милитаризми йохаяро керда таронаш хьайийллар машар, демократи, къамий кортамукъалеи социализми бахьан долаш халкъаша лоаттабеча къовсама. Советски халкъо яьккхача коталоно лакха айийр дунен халкъашта юкъера Советски пачхаьалкхен авторитет.

Лоацдача хана СССР-о ерзайир тIемо яь хала човнаш, дикка чIоагIйир шийн экономически, Iилман-технически, оборонни потенциал, дунен халкъашта юкъера позицеш. **Социализм йиззан боккъонцан котъяьлар вай мехка.**

КарагIдаьннарех ког-гIортолга а еш, советски общество бIубенна дIахо дIахьалхашкахьа ихай экономически, социально-политически, духовни дегIаахара дерригача лостамашка. Мехка хьахиннай цаI йола халкъбоахама комплекс. Мехка Къулбаседехьеи Малхбоалехьеи керда йоккхий районаш караерзаяьй, тоадаьд Iаламах пайда эцилга. Тоъал лакхъеннай къаман доход, общественни къахьегама овсарле. Дикка айбеннаб халкъа хьал-тарон боарам, кхоачашъеш я чуIа цIенош хьалдара Iалаьмате йоккха программа. Алсамдаьннад халкъа духовни рузкъа, чакхдаьккхад массанега а юкъера дешар дешийтарга довлар, тIехдаьнна доккхий толамаш даьхад советски Iилмои техникои. Советски Союзе хьалъяьй эггара хьалхара атомни электростанци эггара хьалхара атомни ледокоди, сигала яхийтай эггара хьалхара лаьттан искусственни спутник, саг тIа а волаш сигала дахийтад эггара хьалхара космически кема.

ЧIоагIъеннай социалистически общественни отношенеш. ВIаштIехьъяьннай наьха керда социальнии интернациональнии общность — советски халкъ.

Большевистски принципиальности самокритичности хьа а хьокхаш, наха хьаллоацаш хиларах ког-гIортолга а еш, парте боккха болх чакхбаьккхаб культличностах даьнна зуламаш, партийнии пачхаьалкхени кулгалдара даькъерча ленински норма тIара дувлар дIадаккхара, субъективистски, волюнтаристски хьисапера гIалаташ дIадахара, дIахо дегIаенай социалистически демократи, советски законность чIоагIъяьй.

Социализмана карагIдаьнна исторически хIама да СССР-аи США-неи, Варшавски Договора Организаценеи НАТО-неи юкъе тIема-стратегически паритет оттаяр. Цо чIоагIъяьй СССР, социализма мехкий, дерригача прогрессивни низий позицеш, тIакIалтIакхайсад дунен ядерни тIем тIа котало яккхара империализма агрессивни гIозараша даь лоархIамаш. Из боарам цхьан метте лоаттабар — машари дунен халкъашта юкъера кхерамзлеи Iалашъяра цIенхаштта гаранти.

СССР-а, кхыча социалистически мехкий опыто дог тешадеш хьахьокх капитализмал тIехдола адамлен прогресса лагIа ше хиларах тарра кердача общества шено йоацаш йола социально-экономически, политически, идейни, моральни совленаш, жоп лу буржуазни строя къоастаде низ ца кхоачача хаттараштa.

Социализм — из я ший байракха тIа «Долла хIама сага духьа, долла хIама сага ираза духьа» яха дешаш латташ йола общество. Из общество я, цига:

— производства средстваш халкъа бе йоахкаш, саго саг воацавелга, социальни Iазап, привилегированни кIезигагIбарий Iаьдал, миллионаш болча наьха къели йоазув-дешар ца хари геттара дIадаьккха;

— производительни низаш массе оагIорахьарен боарамагIеи дегIаахара шерра никъ хьабийлла, Iилман-технически прогрессо миллионаш бода нах хьабе болх боацаш ца а буташ, дерригача халкъа хьал-таро тIехь-тIехьа дукхагIа лакхъеш;

— «хIаранегара — хьинарга хьежжа, хIаранена — къахьегарга хьежжа» яхача принципо ма яххара къахьегара йола цхьатарра бокъон цунна ма йоаггIара йола вознаграждении Iалашъяь, мах боацаш ду медицински гIулакхаш, просвещени, эггара кIезигагIча маьхах чуIе фусам санна йолча социальни гIойленех бахача наха пайда эцаш;

— болхлой класса, колхозни ахархой, интеллигенце йохаргйоаца цхьоагIо чIоагIъенна, бокъонца цхьатарра йола бокъонаш маIача наха санна кхадпаха а енна, кхоанарча денга бода тешаме никъ къонача ноахала хьабийлла, къахьегама ветеранашта тешаме социальни Iалашо енна;

— къамий бокъонаш цхьатара ца хилар дIадаькка, дерригача къамийи народностийи бокъонца бакъйолеи юридически нийсхо, доттагIал, вошал чIоагIдаь;

— бокъонца йола демократи — халкъа долеи халкъо ше леладуи Iаьдал — дIаоттаяьи дегIауханги, производственни, общественни, пачхаьалкхен гIулакхашта доал деча юкъе гражданаша тIехь-тIехьа шерагIеи йиззача бокъонагIеи дакъа лоацилга Iалашдаь;

— паргIатон, сага бокъоний, сага дикала йдеяш йиза я бокъонца болаш болча, вахара лоархIамеча чулоацамах, Iалашду бокъонаши декхараши вIашагIкъоастаде йиш йолацаш цхьатарра хилар, лелаш да нравственноста цхьа законаши цхьа нормаши, массанена а хIаранена а цхьа дисциплина;

— доал деш я бокъонца гуманистически йола марксистско - ленински идеологи, берригача наха хьадийллад знаней дерригача хьасташта тIадолхя наькъаш, хьаяьй дерригача дунен культурах дикагIа мел дар шийна чуозаш йола хьалха латта культура;

— хьахиннай социальни нийсхои, коллективизма, новкъосташха вIаши гIо дара кIийлен тIа латта, къахьегама саг кхоанснах тешавеш йола, керда общественни отношенеш, ший кхел кхоллар ше хиларагI тарра духовно а нравственно а цун хIама лакхдеш йола вахара социалистически кеп.

Социализм я дунен халкъашта юкъерча арена хьакъехьара уйлаши лелош дола гIулакхаши халкъаш шоай мукъе хиларгеи социальни прогрессагеи кхача гIерташ хилар хьаллаца лаьрхIа а керттерча декхара — машар ца бохийтараи чIоагIбараи тIадерзадаь а дола общество.

Советски халкъо тIагIертта къахьегаро, экономике, социальнии политически сферашка, Iилме, культуре даьхача доккхийча толамаша дегIаенача социализма этап хьайийллача кердача исторически доазон тIа кхоачабаьб вай мохк. Таханарча дийнахьа де дезарий хьалхарча мугIаре даьннад социалистически общество ма могга а массе оагIора а эргаяьккха тоаяра, цун таронахи совленехи кхы а чIоагIагIеи эффективнегIеи пайда ийбара декхар.

### II. ХIанзарча дунен тIа прогрессеи реакцеи низашта юкъе латта къовсам

Сийлахь - боккхача Октябро дIайолаяь социальни мукъадовлара дерригдунен исторически процесс белгалйоаккхаш дола хIама хилар германски фашизми японски милитаризми йохаяьчул тIехьагIа Европе, Азе, тIаккха Америке а массехк мехка эксплуататорски Iаьдал дIадаккхарах. **Бокъонца долаш дола хIама а хинна хьалхагIа вай мехка дIаэттача социализмах дунен система хилар.** Дунен халкъашта юкъерча масштаба практика техкад керда общество хьалъяра марксистско - ленински теори, социализм чIоагIъенна дIаэттай лаьттан Iалаьмате йоккхийча территореш тIа, мехкий бIарччача группа масалца массанена бIарга а гуш дIагойтай шеко йоацаш йола цун совленаш, коммунистически цивилизаци хьаяра новкъа болхаш латт бIаьш миллионаш бола нах. ТIа-тIа дукхагIа хул капитализмах тешам байна, шоай дегIаахара перспективаш цунца ювза ловш доаца, социалистически мехкашка хьахиина дIаэттача общественни устройства тайпага, цигарчарна тарача общественни отношенешка кхача чIоагIа ловш дола халкъаш.

Социализма толамаш къаьстта дег чу дувшаш да, уж эггара лоацагIча исторически хана, цIаккха дIа ца боалаш тIалаттача экономически Iоткъамгареи идеологически диверсешкареи контрреволюционни перевороташ е гIертарга кхаччалца болча империализма низа хьалашкеи даьха хиларагIа.

Социалистически мехкашка Iоаяьча опыта лоархIам цIаккха боврбоацаш ба. ДIадахача итташ долча шераша йIаьхий яьй социализм хьалъяра практика, бIарга а гуш гучаяьхар социализма дунен дукхача хьисапера эргалонаш. Цунца цхьана цу итташ долча шерий опыто тешал ду, **социализм дегIаахара юкъарча закономерностий боккхача лоархIамо** хьалхле болхлой классага а йолаш, Iаьдал къахьегамхой хилар; общество дегIаахара деш дола кулгал Iилман социализма идеологи ларде лувцаш йолча Коммунистически парте оагIорахьара хилар; производства керттерча средстваех общественни доалахье хилар чIоагIден-

(ДIахододар 2-чен 3-чен оагIош тIа).

# Советски Союза Коммунистически парте Программа

(ДІахододар. Доладур 1-ча оагІо тІа).

**на дІаоттари цу кІийлен тІа экономика дерригача халкъа йолча гІойленна план**агІа дегІаахари; «хІаранегара — хьинарга хьежжа, хІаранена — къахьегарга хьежжа» яха принцип кхоачашъяр; советски демократи дегІаахар; дерригача доккхийча а кагийча а къамий бокъонаш цхьатаррен юкъе доттагІали хилар; тІакхувдача классови моастагІех револющe дахьа толамаш лорадар санна долча **социализм дегІаахара юкъарча закономерностий** лоархІам Іалаьмате боккха хилара.

Социалистически мехкех хІаране хаьддача хьалашка юкъарча закономерностех пайда нийбар — уж бІубенна дІахьалхашкахьа ахара, дегІаухача нийслу халонаш дІаяхьрен хьалхашка увтташ йола вІашдухьаленаш ханнахьа къестаярен кІийле, доал деш йолча коммунистически партеша социалистически дегІаахара юкъарча процесса юкъе лоаца бокъонца дола дакъа.

Социализмо вахара чудоаладаьд социалистически паччахьалкхенашта юкъе увттадеш дола дунен халкъашта юкъерча гІуланхий керда, хьалха цІаккха ца дайна тайпа. Цар тешаме лард я марксистско - ленински идеологи; классови барт; доттагІал, цхьана гІулакхаш леладар, социализм хьалъярен керда общество лораярен декхараш къестадеча вІаши гІо дар; бокъонаш цхьатарра хилар, хІара паччахьалкхе ший мукъагІа хиларен цун суверенитетен сий дар.

Социалистически интернационализма отношенеш эггара дукхагІа йоахкаш я **социалистически содружество.** Социалистически доттагІлен мехкаш — вІаши экономически ГІо дара Совета, Варшавски Договора Организацена юкъе дакъалоацараш — вІаши дийза да овлангара хьаштащ де лерхІаш дарашц юкъара хиларо, шерра, дукхача планех цхьана леладеча гІулакхий бувзамаша, дунен халкъашта юкъе шоаш деш дараштa координаци ю. Историна йовзаш яц цхьанне а къаьстта йола бокъонаши гІойленаш йоаца а хила йиш йоаца а, дунен халкъашта юкъера гІулакхаш бокъонца дола халкъашта юкъе лела гІулакхаш хинна дІаэтта, эггара лакхерча партийнни паччахьалкхени кулгалхошта юкъерчаргара къахьегама коллективашта юкъерчарга кхоачаш долча геттара тайп-тайпарча боарамашка вахара хьашт дола беркате бувзамаш хьахиннеи дегІаухаши йола мехкий сообщество. ДоттагІлено совдоах социализм хьалъеча вошал долча паччахьалкхений низаш, гІо ду цар кхерамзле тешаме Іалашъе.

Социализма чулоацамгара шийгара хьадоагІаш да социалистически мехкаш тІа-тІа дукхагІа вІаши гаргааханза дاргдоацаш хилар. Нагахьа санна капиталистически дунен тІа лелаш дар экономически, социально - политически, культурни дегІаахар цхьан боараме ца хилара закон дале, низ бола мехкаш низа эсала дарий Іалама рузкъашта а наха а эксплуатаци яра чотах дІаьхий хуле, уж мехкаш дегІаахар ма могга юхадетте, социализма хьаду кІезигагІа дегІадаьхка мехкаш хьалха латтарий боарамга кхоачадеш царна тІехьанхедара хиланза даргдоаца хьалаш. Социалистически мехкий общественни дегІадахкара боарамаш лакхагІа а вІаши гаргагІа а ме хул, дІаьхегІен кІоаргагІен хул цар цхьана леладу гІулакхаш, органичнегІа хул уж вІаши гаргадахара процесс.

Социализма дунен система хьахиларо, социалистически содружествана формировани ярои из чІоагІъяларои социальни прогресс, демократи, къаман паргІато, машар са хьан къовсам лоаттабеча халкъашта гІойленна хургдолча тайпара **овлангара хувцамаш даьд дунен халкъашта юкъерча арене низиы соотношенена.** Дунец политикера цхьаккха дош из юкъе йоацаш къоастаде йиш йоацаш оола хІанзарча ханара авторитетни низ оа социалистически доттагІле; из я лаьттарча машара тешаме чІоагІало, дунен халкъашта юкъе лела гІулакхаш айпе доацаш, машарен демократически кеп йолаш хулийтилга эггара чІоагІа хьаллоацар, империалистически агрессе наькъа тІара керттера духьале.

Къонача, бІубенна кхоаненга додаш долча социализма дуненна духьала латт хІанз а низ оолаши кхерамен дола, амма эггара чІоагІагІа низ оолаш из хинна ха дІаяьнна дола капитализма эксплуататорски дуне. **Капитализма юкъара кризис кІоарглуш латт.** Де хІама доацаш готлуш латт цо доал деш йола сфера, тІа-тІа чІоагІа гучадоал цун а историe хоадаяь ха кхоачалуш латташ хилар.

ХІанзарча ханара капитализм дукхха оашхалоиаш йолаш я XX бІаьшере йоалалуча хана а кхыметтел из ескъаснача хана а хинначоа юхе. Монополей а паччахьалкхен а низ цхьан механизме вІашагІтохаш йолча паччахьалкхен-монополистически капитализма хьалашка производительни низаштен капиталистически производственни отношенештен юкъера конфликт тІа-тІа ирагІа хул. ЧІоагІлу экономика низ чура бохар, из гуш да из дегІаахара юкъара темпаш шортигъяларах, циклически структурни кризисаш вІаши чоалъювларахи кІоаргъяларахи. ВІалла дІадаргдоаца лазар а хинна дІаэттай дукха нах чулоацаш йола оалхазле, инфляци, Іалаьмате йоккхийча мастабашка кхаьчай бюджетни дефицити паччахьалкхенашка доахка декхараши.

Капиталистически концентрацехи производства интернационализацехи духхьал хьахиннар да къахьегамхошта дерригача дунен масштабе эксплуатаци яра чотах Іалаьмате доккхий пайдаш чукхухьаш йола транснациональни корпорацеш чІоагІъллар. Къонача паччахьалкхений суверенитет йохаяь ца Іеш, уж тІакхувд дегІадаьхкача капиталистически мехкий къаман хьашташта а.

Хувцабеннача лоаттама тІатовжа гІерташ, даим маневраш ю капитализмо. Къаман дохода доккха дакъа бюджетага гІолла доккхача капитала пайда баргболча тайпара юхадекъ буржуазни паччахьалкхено, эггара кердагІа дола Іилманеи техниканеи карагІдийннараш шийна эша гІулакхаш де оттаде гІерт. Эксплуатаце механизм чоалханегІа, маькарагІа хиннай. ТІа-тІа дукхагІа чукхухь квалификацех, интеллектуальни низех, балхахой нервни энергех доахаш дола пайдаш.

Дунен социализма влияни чІоагІлуча лоаттаме къахьегамхой классови къовсамо цкъаза цар цхьадола дІадехараш тІа ца нийцача, къахьегама хьалаш цхьадолча даькъе тоа ца дича, лу мах лакх ца бича, социальни Іалашо елга тоа ца дича ца боалача кхоачабу капиталисташ. Из ду керттердар, вешта аьлча, капитала доал метталоаттадара. Цхьабакъда, цу тайпара йола маневрировани тІа-тІа дукхагІа цхьана таръю низаш дарца, монополистически капиталеи буржуазни паччахьалкхенои къахьегамхой вахара боарама цхьана еча духхьаларча наступленеца.

Социальни тІехьале во хул капитализм йолча хана Іилман-технически революце. Предприятешкара аракхувсача миллионаш болча къахьегамхошта профессионально деквалификаци ю, материальни таронех боах, цар кхоаненах бола беррига тешам боабу. Дийша баьннача кагирхой доккха дакъа шоай низех а знанеех а пайда эца моттиг лаха ца могаш да, шоашкара хьал сов во хиларагІа хало Іовшаш да. Дукха нах бе болх боацаш хилар дІадалац экономически конъюнктура мичча тайпара хилча а, хІаьта из хІама дІахо дегІаахара хьакъехьара шеко а йоацаш йола реальни перспектива Іалаьмате кхераме я общественни строй из хиларах тарра капитализмана.

Доал дара позицеш дІалийцай монополеша экономика аграрни секторе. Производствера аратувс миллионаш бола фермераш, шоай фермашка биса вІаштІехьадаьннараш а ба Іалаьмате чІоаггІа къахьега дезаши хало тІалатташи. Фермерий дезалий кхелаш хувцалуш долча рынка хьалехи дагадеххар деш йолча монополеехи тийша я. Къаьстта хала хьалаш да хьалха колонеши ахколонеши хиннача мехкашкарча ахархошта тІалаттараш. Городашкарча кагийчен юкъерчен предпринимателашта тІа-тІа чІоагІагІа эксплуатаци ю доккхача капитало, финансови даькъе царна карабаха ба.

Кхыметтел эггара чІоагІагІа дегІадаьхкача капиталистически мехкашка а геттара дукха ба нах чубаха моттиг йоацаш биса, дешар-йоазув ца ховш, медицински гІонца Іалашбанза. ДІаяланза я зІамигача къамех бола наха еш йола эхь дайна дискриминаци, телхаю кхалнаьха бокъонаш.

Политически даькъе империализмах доалла белгалдола хІама да из дерригача лостамашка реакце низ совбаккха гІерташ хилар. ТІагІертта къовсам а лоаттабеш къахьегамхоша хоадам боллаш йола демократически бокъонаш яьхача моттигашка, тІагІертта, цкъаза говза къайла а кхухьаш йола наступлени ю паччахьалкхен монополистически капитало цу бокъонашта духьала. Шийна кхераме йола ситуацеш эттача, шек ца йоалаш, йолаю цо политически шантажаш, репрессеш, террор, карательни акцеш. ТІа-тІа хьинарегІа ювл политически арена тІа неофашизм. Къахьегамхой тоІабара массазарча формаех кхоачам боацача моттигашка, империализмо отта а ду, хьал а кхоаб прогрессивни низаш духхьал гервацa тоІадара йола тиранически диктатураш. Къахьегамхой интернациональни барт мелбе гІерташ, империализмо хьал а хьею, провоцировать а ду къамий эгоизм, шовинизм, расизм, кхыча халкъашцара гоамал, цар бокъонаш, хьашташ, цар къамий культурно-исторически тІехьале ца лархІар.

ХІанзарча ханарча капитализма антигумании идеологе тІа-тІа дукхагІа зе ду наьха духовни дуненна. Индивидуализмаи фуннагІа дой а даьр мегад аьнна хеташ уйлаш йолча культо, дорхача антикоммунизмо, пайда баккхара бола хьаст лерхІаш культурана эксплуатаци яро духовность ца хилар юкъедоаладу, обществана моральни деградаци ю. Империализмо хьоаьй еррига капиталистически обществе гІолла дІаяьрика терроризма талгІи. ТІа-тІа чІоагІа зуламе хулаш латт доал деш йолча классий хьашташта товр дара наьха сакхетам харцахьа боахача буржуазни массови информаце средствай гІулакхаш.

**КІоарглуш латт капиталистически системана чурча мехкий дегІаахар цхьан боаранах ца хилар.** Хьахиннай империалисташта юкъерча яхьа керттера кхо центр: США, Малхбузен Европа, Япони. ЧІоагІлуш латт царна юкъера товараш дІаахийтара йола рынкаш, капитал чудахьара йола сфераш, бийдала хьасташ бахьан. Іилман - технически прогресса къоастам беш йолча участкашта керте латтара бола конкурентни къовсам. Эггара хьалха Тайжача океана бассейнеи Латински Америке а хулаш хьахулаш латт экономически политически яхьа керда центраш. Ирлуш латт буржуазни паччахьалкхенашта юкъера вІашдухьаленаш, США монополей имперски амбицешеи шоашта пайданагІа дар хьалха тувсара политикаи, шоашта дагалатташ дола эгоистически гІулакхий бахьан кхыметтел шоай союзни паччахьалкхенаш а тІехьа, кхычар хьашташи кхерамзлеи йохае уж нийча хиларои тІа-тІа дукхагІа эгІаза а дуг, шек а доах дуне.

Империализмана тІалатт капитала индустриальни мехкийи дукхагІа йолча мукъаьнначa паччахьалкхений экономически дегІаахара боарамашта юкъе Іалаьмате йоккха а тІа-тІа дегІайоагІаш а латта юкъ хиларах, моцала, къела, эпидемически лазарий шерра зонаш лаьтта хІанз а йолаш хиларах бола бехктокхам.

Империализма позицеш исторически дегІаахара леламо чІоагІагІа мел ме ю, халкъий хьашташцара моастагІал совдаьле хул цун эггара реакционнегІа долча низий политика. ЧІоаггІа духьале ю империализмо общественни прогресса, из гІерташ я историe лелам соцабе, социализма позицеш йохае, дерригача дунен масштабе социальни реванш яккха. **Шоай экономически, политически, идеологически стратегена координаци е гІерт империалистически державаш, социализмана духьалара, дерригача революционни, мукъадахара боламашта духьалара юкъара фронт хьае гІерт.**

Империализм безам болаш яц хІанзарча ханарча дунен политически реальносташ теркалде. Суверенни халкъий лоІам теркал а ца беш, из гІерт шоай дегІаахара никъ шоаш лахара йолча бокъонах уж даха, бий эгабу цар кхерамзленга. Из да дунен духь-духьача районашка конфликташ лелхаш хилара керттера бахьан.

Дунен халкъашта юкъерча реакце чІоагІало — США империализм. Эггара хьалха духхьал цунгара хьабоагІаш ба тІема кхерам. Дуненна доал де а гІерташ, шийгара дІакхайкаду цо бІарчча континенташ ший «вахара хьаштий» зонаш я аьле. США чакхйоахаш йолча диктата, кхыча паччахьалкхенашта бокъонаш цхьатарра йоаца отношенеш качъесхкара, халкъашта духьалара репрессивни режимаш хьаллувцара, США раьза йоацача мехкашта дискриминаци яра политика дезорганизаци ю паччахьалкхенашта юкъе лелача экономически политически гІулакхашта, новкъарле ю уж лерттІа дегІаахара.

ЦІий Іоахийта Вьетнамера тІом: дуккхача шерашка Кубана лоаттаю блокада, палестински халкъа законни бокъонаш вІалла ца лерхІар, Ливане интервенци яр, дала оарц доацаш йола Гренада дІалацар, Никарагуана духьала леладу агрессивни гІулакхаш — ишта да империализма историe оагІонта юкъе дилла дусаргдола чот йоацача дукхача зуламашта юкъера цхьадараш.

Империализмо халкъашта ду эггара доккхагІа дола зулам — из ший масштабашка диллача цІаккха ца хиннача тайпара доаржадаь ядерни кхыдолеи герз хьадеш хилар. Цо цецвоаккхаш бола пайда лу монополешта. ТІема кийчо яра дІадохийта Іалаьмате дукха ахча доккха дукъ санна къахьегамхой баламаш тІа дуж. Герз хьаду монополеш, генералитет, паччахьалкхен бюрократи, идеологически аппарат, милитаризованни Іилма, тІема - промышленни комплексе вІаши цхьана кхота а енна, эггара хьаьрагІа тийшача балхеи агрессеи политика вІаштІехьйоахараши чакхйоахараши хинна дІаэттай. Іоажала фабриканташи империалистически паччахьалкхен Іаьдален унзара союз — из хьаьрагІа йолча реакце ког-гІортолга, тІом хьара кхерам даими тІа-тІа совбоахаши хьабеш бола хьаст. капиталистически система политически социально - нравственни даькъе кхоане йоацаш хилара къаьгга дола тешал.

ХІанзарча капитализма цхьаккха тайпарча «модификацешен» маневрашен дІа а дахац е дІадаха могарг а дац цун дегІаахара законаш, дІайоахалац къахьегамаи капиталаи юкъера, монополештен общественен юкъера ира йола вІашдухьаленаш, могаргдац историe ший Іоажалгахьа ерзаяь капиталистически система еррига оагІонаш чулаьцача кризисах из яккха. ДегІаахара диалектика маІан сенах латт аьлча, из латт ший позицеш чІоагІъяра капитализмо пайда нийбеча средстваша шеко йоацаш цун овлангара йола вІашдухьаленаш михьарйоахаш хиларах. Империализм из я ширъяьннеи леш йолеи капитализм, социалистически революци ялалехьа тІаотта ха-юкъ.

**ХІанзарча эпоха керттера революционни класс хинна а хиннай, йолаш а я болхлой класс.** Капитала дунен тІа из — нах лоалла лоаттабу строй дІаяккхараи керда общество хьалъяраи къовсам лоаттабу керттера низ.

Вахаро ше баньъю обществера болхлой класса лоархІам айлуш ба, яха марксистско - ленински положени. Производстве тІа-тІа дукхагІа Іилмах пайда эцаш хиларца цун мугІараш шерлу хьаькъалера болх бечарца. Классови къовсамашка болхлой класс вІаши кхоталу, ший политически партеш, профсоюзни кхыйолеи организацеш хьаю. капитализма духьала экономически, политически, идеологически къовсам лоаттабу. Цу къовсама масштабаш шерлу, тІа-тІа формаш эргаювл, чулоацам бІаьхегІа хул. Пролетариата овлангара долча хьашташа тІа-тІа чІоагІагІа хиланза даргдоацар санна хьаувттаду болхлой болама цхьоагІо хьаслга, цун еррига отрядаш вІаши барта йолаш гІулакхаш чакхдоахаш хулга.

Азе, Африка, Латински Америка къона а сиха дегІаухача а болхлой класса атта доаца декхараш хьалхашка латт. Цунна духьала латт доазол арахьара капитал санна, шоай моттигера эксплуататораш а. Къовсаме дегІа а ух, динагІа вІаштІехъяьнна а хул из.

**Болхлой болама, дунен революционни процесса авангард — дунен халкъашта юкъера коммунистически болам.** Коммунисташа къовсам лоаттабу болхлой класса гарггардараш санна, цун перспективни а декхараш, берригача къахьегамхой хьашташ, социальни прогресс, машар, герз дІадаккхари массанахьа кхерамзле оттаяри духьа. ХІанзарча заман эггара чІоагІагІа влияни еш йола идейни политически низ а хинна дІаэттаб коммунистически болам.

Болхлой класса революционни партеша хьалхле лелаю марксизмаца - ленинизмаца — общество дегІаахара йолча Іилман теореца, принципиальни классови политика чакхйоах. Уж белггала я капитализма когаметта социализм оттаргхилар исторически хилэзза даргдоацар долгах тешаш хиларца, социалистически революце объективни закономерносташ дина кхеташ, машареча е машар боацача хьалашка из чакхйоалаш хуле а бе-башха доацаш хІара мехкарча хаьддача хьалашка хьежа социализм бахьан къовсам лоаттабара йолча юкъарча принципех пайда эца могаш хиларца.

Революционни партей низ сенах латт аьлча, из латт цар къахьегача халкъа бокъонаши вахаре лерхІараши бахьан чІоаггІа къовсам лоаттабеш, общество кризисни хьалера яккхара наькъаш хьахьокхаш, нах лоалла лоаттабеча строяна реальни альтернатива хьаувттаеш, хІанзарча заман керттерча дешашта социальни оптимизмах диза дола жопаш луш хиларца. Уж я шоай мехкий къаман хьашташ боккъонца хьаллувцараши бІубенна уж лорадераши.

Империализма политико - идеологически аппарат коммунисташта дискриминаци царна низ - Іоткъами белга, гуччахьа коммунизмана духьала пропаганда елга, болхлой болама юкъера классови политикана, интернациональни барт - цхьоагІонна духьале еча, буржуазеца социальни машар хиларан цунца гІулакхаш леладараи тІехьа латта элементаш хьаллувцилга вІаши дувза а дувзаш, тІа-тІа тийшаболх совбоахаш яле а, лерраг Іа чакхбоахача классови наькъо коммунистически партей сий айду. Монополистически буржуази, реакционни низаш сел чІоагІа коммунисташта чугІертара маІаи боккъонца аьлча халкъа дулхахцІех дола хьашташ хьаувттадеча общественни дегІаахара кІоарга овлаш долча болама тІехьа уж хилар да.

Вай заман белггала хьисап — из **социалистически доацача дунен тІа массови демократически боламаш айлуш хилар.** Капиталистически мехкашка кІоарглуш йоагІа монополештен дукха дукхагІа болча бахача нахаи юкъера вІашдухьаленаш. Монополей низ сов ца балийтара, Іаьдал бе доаллача классий реакционни политикана духьала лоаттабеча къовсама тІа-тІа дукхагІа юкъеух интеллигенци, гІулакхера нах, фермерство, городашкарча кагийча буржуазе викалаш, кагий къамаш, кагирхой, студенчество. Тайп - тайпара политически ориентаци йолча наха дІадех обществана милитаризаци елга, аргессеи тІемеи политика лелаяр дехкилга, расови къамаи дискриминаци елга, кхалнаьха бокъонаш ІотеІаелга, къонача ноахала хьалаш вогІа хулга, коррупци лелаелга, монополеша гІаьрахой хьисапе Іалама ресурсехи гонахьарча средахи пайда нийбелга дІадоаккхилга. Уж боламаш объективно духьала дерзадаь да империализма реакционни гІоварий политикана, социальни прогресс бахьан лоаттабеча къовсама юкъедолх.

Дунен революционни процеесах хьакъоастаде йиш йоаца дакъа да **колониальни дукъ шоашта тІера дІадаькхача мехкаша шоай кортамукъале чІоагІъяра, социальни прогресс яра тІехьа империализмана духьала лоаттабу къовсам.** Дунен тІара низаш дІа-юха нийсдара чІоаггІа влияни яьча къаман - кортамукъален револющей исторически карагІдаьннар да империализма колониальни система еха дІаялар, хІалакъхиннача цун кІийлен тІа шоай лоІамагІа йола итташ паччахьалкхенаш хьахилар.

Шоаш кортамукъа йолаш хиннача шерашка царех дуккхачар боахами културеи хьалъеча, къаман паччахьалкхал чІоагІъеча хоалуш дола толамаш даьхад. Дунен халкъашта юкъерча арене шоай бокъонаш духьа цар лоаттабеча къовсама коллективни формаш хьахиннай. Вакъда, опыто хьахьокх политически кортамукъа хилар чІоагІдара, экономически а социальни а даькъе дика эргалонаш яра тІехьа цар лаьцача наькъа колониальни ахколониальни тІехьалено, империализма гІулакхаща чІоаггІа новкъарле еш йолга.

Неоколониализма политика а лелаеш, империализм къонача паччахьалкхенаша яьккха суверенитети чулоацами боабе, цунна дІахо а тІахьожам лоаттабе а из чІоагІбе а гІерт. Из уж милитаристски гома юкъеоза, царех плацдармаш а яь, агрессивни глобальни стратеги чакхъяккхара пайда эца гІерт. Шоаш лерхІачунга кхачар-духьа империалисташа пайда нийбу тІема хьисаперча низ Іоткъамах, экономически диктатах, чура реакци хьаллувц. Кхыметтел дуккха хьалха денз паччахьалкхен кортамукъале яьккхача мехкаша, масала, Латински Америка паччахьалкхенаш, США а, кхыча империалистически державай а монополей доал чІоагІдалара духьала тІагІертта къовсам лоаттабе баш я.

Кортамукъале яьккха мехкаш экономически а технологически а даькъе шоайех тийша хиларах, дунен капиталистически боахаме кхычарца нийсса цар хьалаш ца хиларах ког-гІортолга а еш, империализма къахетам боацаш эксплуатаци ю царна, цу паччахьалкхений экономика гІоарал доадеш, шоашта миллиардаш йоах. Индустриально дегІаяьхкача капиталистически паччахьалкхений Іалаьмате доккхий декхараш Азе, Африка, Латински Америка мехкашка доахкаш хиларах империализмана, эггара хьалха американскичун, царна эксплуатаци яра лоархІамегІа долча наькъех цаІ хьахиннаб. Цунца цхьана чІоагІлуш йоагІа цу мехкий халкъаша империализма гІулакхашта еш йола духьале а. Уж неоколониализмана, шоай чурча гІулакхашта юкъегІертара, расизманен апартеидаи духьала тІагІерттан нийсхо йолеи къовсам лоаттабеш да. Из духьале объективно ювзалуш я халкъаша кортамукъале, машар, социальни прогресс духьа лоаттабеча къовсамца.

Общественни прогресс яра шерра перспективаш хьаелл капиталистически боацача дегІаахара наькъо, Іазапах мукъадаьннача мехкех цхьадолчар хержача **социалистически ориентаце наькъо.** Цар опыто тешал ду дунен тІа низаш дІа-юха нийсдара даькъе хІанзарча хьалашка хьалха Іазапа кІала лаьттача халкъашта капитализм тІа ца эцара, шоай кхоане нах лоал лоаттабераш боацаш, къахьегамхой хьашташа ма яххара хьаяра шерра таронаш хилара. Из боккха исторически лоархІам бола хІама да.

Чурчен арахьарчен реакце ю духьале эша а еш, доал бе доаллача революционно-демократически партеша империалистически монополей, племенашта керте латтачар, феодалий, реакционни буржуазе доал дІадаккхара, экономика паччахьалкхен сектор чІоагІъяра, юрта кооперативни болам хьаллацара, экономически политически вахаре къахьегача наьха лоархІам айбара тІаберзабаь никъ чакхбоах. Шоай кортамукъале империализма тІагІортамах лора а еш, цу мехкаша социалистически паччахьалкхенашца дІа-юха лоаттаду гІулакхаш шерду. Цар хержа никъ халкъа боккъонца долча хьашташа дІа ма деххара ба, нийсхо йола общественни строй оттаяра шоаш лоІам болаш хилар хьахьокх цо, адамле дегІаахара магистральни лостамца тарлуш ба.

**ХІанз адамленна хьалхашка латта эггара бІарзагІа йола проблема — из тІемеи машареи проблема я.** Итташ бола миллионаш нах боабаь шиъ дунен тІом хиларах бехке яр империализм я. Цо кхерам тІатувс кхоалагІа тІом хьоабара. Адамлен гена карагІдаьннaчох империализмо пайда нийбу хІама хІаланду Іалаьмате боккха низ бола герз хьадара. БІарччача халкъий кхедаш хІаланъе кийча долча империалистически гІозарий политика чІоагІбу цу герзах пайда эца тарлуш хиларах бола кхерам. Бухсоццача кхаьчача цо кхерам хьабу глобальни тІема конфликт хилийтара, хІаьта из хуле котбаьннараши ийшараши хургбац, бакъда, дунен цивилизаци хІалакьхила-м тарлу.

Іилман-технически революцена карагІдаьннараш моллагІча гІулакхашта дІадохийтаргда яха дош хІанзарча социально-политически къовсаме керттера а хинна дІаэттад. Вай ханарча Іилмаи техникаи таро лу лаьттан тІа шортта бернат Іалашдара, общество тоалуш дегІаахийтара материальни хьалаш хьадара, саг массе оагІорахьара дегІакхувлара. ХІаьта сага хьакъалои кулгашеи хьакхелла уж хІамаш классови эгоизма низо, капиталистически дунен тІа доал бе доалла элита йІаьхий яра цунна шийна духьала доах. Цу тайпара я XXI бІаьшеренга кхоачаш адамленна хьалхашка этта унзара а, ла йиш йоаца а вІашдухьале.

Духхьал Іилмеи техникеи шоаш дац дуненна кхерам тІатувсараш. Из тІатувсар я империализми цун политикеи — хІанзарча заман эггара реакционнегІа дола милитаристски, агрессивни низий политика. Цу кхерама кІалхара вала йиш яц уж низаш ца къовле.

Ирача вІашдухьаленах хьалдизача дунен тІа, катастрофа хилара тІалаттача кхерамо цаІ мара бэц хьакъален хиланза баргбоацеи никъ — из **тайп-тайпара общественни строяш йола паччахьалкхенаш вІаши цхьана машаре гІулакхаш леладеш яхар.** Из алхха тІемаш ца хилар хинна а Іац. Из, ма дарра аьлча, тІема яиз кот а ца бувлийташ, халкъашта болча пайдаи духьа динача лоалахой; вІаши дІа-юха гІулакхаш леладара хьисап дола. Іилманеи техниканеи карагІдаьннараш, культура ганзаш шерра дІа-юха хувцаргйола дунен халкъашта юкъе порядок оттаяр да. Іалаьмате йоккхий ресурсаш тІема кийчо яра дІаахийта ца езаш царех кІалхардоаларе йиш хургьяр къахьегамца хьадер алхха кхоллама гІулакхашка дІадахийта а. Шоай лоІамагІа дегІаахара наькъа тІа яьнна паччахьалкхенаш доазол арахьара тІалаттача кхерама кІалхаръялларца къамаш дегІакхувлара наькъагІа аттагІа дІахьалхашкахьа ухаргьяр. Адамлен глобальни проблемаш къоастаяр духьа еррига паччахьалкхенаша тІаухийта коллективни хьинар совдаккхара аьттув бола хьалаш а хьахургдар. **ВІаши машаре дахар дерригача мехкий, дерригача халкъий хьашташа дІа ма деххара гІулакх да.**

Адамленна цІаккха а хІанз санна бола унзара кхерам тІалаьттабац. ХІаьта хІанз санна хьалха сел реальни йола таронаш а хиннаяц машар лорабараи чІоагІбараи. Нагахьа санна халкъаша шоай хьинар вІашагІтохе царна могарг а да, цар низ дІа а кхоачаргба ядерни тІема кхерам дІабаккха.

Империализма агрессивни политикана духьала латт тІа-тІа дегІауха машара низий потенциал. Из — социалистически паччахьалкхенаша машар безаш денале, леррагІа чакхйоаха политика, тІа-тІа совбувлаш бола цар экономически оборонни низ. Из — машар лорабарца, герз хьаделга дехкарца чІоаггІа хьаштдолаш йолча Азе, Африка, Латински Америка дукха дукхагІйолча паччахьалкхений политика. Из — общественни вахаре йІаьххача ханен влияни йолеи фактор а хинна дІаэтта еррига континенташкарча дуккхача наха тІема духьала доаржадаь боламаш. Низаш реальни дІа-юха нийсдалара даькъе этта хьал ше долча тайпара теркалдеча дуккхача капиталистически мехкий паччахьалкхен политически деятелаша кхетаду герзаш дІахо хьаделга шердар кхераме долга.

КПСС-о лерхІ империализма агрессивни гІозараша чакхйоахача политика машара гІулакха тІатувса кхерам мел боккха бале а, **дунен тІом хьовлга фатальни хиланза даргдоацар дац, аьнна. ТІом ца хьайта, адамле катастрофа ца хулийташ лорае йиш я. Цох латт социализма, вай планета дерригача прогрессивни машара тІехьа латтача низий исторически декхар.**

Дуне дегІаахара берригача леламо хьагойт хІанзарча заман хьисапаи керттерча чулоацаман яь марксистско-ленински анализ нийса хилар. **Из я капитализмагара социализмага довла, дунен шин социально-политически система исторически яхь лоаттаю эпоха, социалистически къаман-кортамукъалени револющеш хула, колониализм еха дІайоала эпоха, дунен социализма, болхлойи коммунистически болама, Іазапах мукъаьнначa паччахьалкхений халкъий, массови демократически боламий общественни дегІаахар дІахьалхашка кхувлача керттерча низаша империализмана, цун агрессеи Іазапеи политикана духьала, демократи социальни прогресси яра тІехьа къовсам лоаттабу эпоха.**

Уж низаш тІа-тІа дегІаухаши вІаши цхьана кхоталуши хилар — из машаре, паргІата, ирaзе дахар лови халкъаша тувса са боккъонца кхоачашхургхиларах бола тешам. Даим цхьатарра доацаш, чоалханеи вІашдухьаленаш йолаши адамле социализмагахьеи коммунизмагахьеи дІахьалхашкахьа ахар чакхдувлаш дале а из эцалургдоацаш да.

## ШОЛЛАГІА ДАКЪА

# СОЦИАЛИЗМ ЭРГАЯЬККХА ТОАЯРЕИ ТІА-ТІА КОММУНИЗМАГАХЬА ДОВЛАРЕИ ХЬАКЪЕХЬАРА КПСС-а ДЕКХАРАШ

## І. СССР-а коммунистически кхоанеи социально-экономически дегІаахар сихданза дарг ца хилари

КПСС-о бухсоццаш де лерхІар — вай мехка коммунизм хьалъелга. Социализми коммунизми цаІ йолча коммунистически формаце цхьаннена тІехьа шоллагІъяр а йолаш ши фаза я. Уж цІенхаштта шоайла эргаш яц: социализм дегІаяро, тІа-тІа йиззагІа цун таронаши совленаши хьагучаювлаш, юкъаркоммунистически юхьигаш чІоагІлуш хиларо хьахьокх общество боккъонца коммунизмагахьа бухьбилла йодаш йолга.

**Коммунизм — из я нах массе оагІорахьара дегІакхувларца цхьана Іилмеи техникеи даим дегІаахара ларда тІа производительни низаш айлургдола, общественни ганза дерригa хьасташ диза тоатол хинна Іодолалургдола а «ХІаранегара — хьинарга хьежжа, хІаранена — эшачунга хьежжа» яха снйлахь-йоккха принцип кхоачашхургйола а, производства средстваех халкъа юкъара доалахье хургйола классаш йоаца цаІ йола общественни строй. Коммунизм — из я общественни самоуправлени чІоагІлургйола, обществана долча берката къахьегилга хІаране вахаре эггара чІоагІагІа эшар, сакхетаме хиланза даргдоацар хургдола, халкъа эггара дукхагІа гІулакх хургдолча тайпара хІаране хьинарах пайда эцаргбола паргІатача а сакхетамеча а къахьегамхой геттара дика вІаштІехьъяьккха общество.**

Обществана а сага а боараме эшараш дизагІа Іалашдара таронаш хьаеллаш дола производительни низаш хьакхоллилга де лерхІ коммунизма материально-технически база. Коммунизма хьалашка дерригa производственни гІулакхаш вІаштІехьдоахаргда лакха эффективни технически средстваех а технологех а пайда эцаш, саги Іалами шоайла гармонически дувзилга Іалашдергда.

Коммунистически формаце эггара лакхагІча фазе къахьегам а производство а юкъарчал доацаш общественни хьисап долаш хулга диза чІоагІлургда. Къахьегам къаьнача ІаьдалагІа бекъара даькъе юхедисар а цунца ювзаенна ноагІо йола социальни башхалонаш а цІенъяь дІаяхарца социальни цхьан тайпара общество вІашагІйоллара процесс чакхъяргья.

Халкъа социалистически самоуправлене системах, социалистически демократех общество вІаштІехьъяннхара эггара лакхагІа йола форма — коммунистически общественни самоуправлени хулга чакхдоакх коммунизмо. Хиланза яргйоаца социально-экономически а идеологически а предпосылкаш хьахиларга, берригa гражданаш управлене юкъеозарга, доаггІаш дола дунен халкъашта юкъера хьалаш хиларга хьежжа социалистически паччахьалкхенах, Ленина гуш ма хиллара, тІа-тІа дукхагІа «паччахьалкхенгара паччахьалкхе йоацача ялара форма хургья». Паччахьалкхен органий балха маІан политически доацаш хургда, цо къаьстта политически институт хиларах тарра, йоалаш-йоалаш ца эшача яргья паччахьалкхе.

Вахара коммунистически хьисапа хиланза яргйоаца белгало — обществa члений сакхетам, общественни хьинар, дисциплина а самодисциплина а лакхача боараме хилар, коммунистически общежите лелае тІайца цаІаш йола правилаш кхоачашъелга хІара сага дега эшар а оамал а хинна дІаоттаргдолаш.

**Коммунизм — хІаравар паргІатта дегІаахар, берригаш а паргІатта дегІаахара эша хьал хургдола общественни строй.**

Боккъонца йола коммунизм деталашка диллача мишта хургья дІакхайкаделга ший декхар лерхІаш яц КПСС. Цунна дІагарга ме гІорта, коммунизм хьалъяра опыт дукхагІа ме Іоаю керда общества эггара лакхерча фазах дола Іилман ларда тІара хетараш дІаьхегІа а белггалагІа а хургда.

Общество дегІаяра объективни законаша белгалду социализм коммунизмага ялар, хІаьта уж теркал ца дича дарг а дац. МоллагІча тайпара денна сихдала гІертаро, общество кхачара материальни а духовни а боарам теркал а ца беш коммунистически принципаш юкъеяхар, опыто хьа ма хьоккхара, тІехьале йолаш хІама дац, экономически а санна, политически а хьисапера гІалаташ дала тарлу цох.

Цу цхьан ханна КПСС-о лерхІ, динза даргдоаца хувцамаш деча, керда декхараш кхоачашдеча мекъал а гойта йиш йоацилга. Парте теркалду 70-ча шерашка а 80-гІа шераш дІадолалуш а мохк дегІабоалабеча шеко йоацаш даьхача толамашца цхьана лерттІа. йоаца тенденцеш а халонаш а хиннилга. ДукхагІча даькъе уж ювзаенна я экономически ситуаце хиннача хувцамий, вахара дерригача доакъошка кІоаргга эргалонаш янза ярг ца хилара ханнахьа а боаггІача тайпара а мах ца барца, уж чакхйоахилга доаггІача бесса тІагІертта леладанзар. Цо новкъарле йора социалистически строя потенциальни таронех а совленех а биззагІа пайда эцара, дІахьалхашкахьа долхилга юхатеттар.

КПСС-о лерхІачох, хІанзарча чурча а дунен халкъашта юкъерча а хьалашка диллача советски обществана массе оагІорахьара прогресс елга, из боаррамагІа коммунизмагахьа ухилга Іалашде деза **мохк социально-экономически дегІабоалабар сихдара наькъаща.** Из — парте стратегически курс, из тІаерзаяь я советски общества вахара еррига оагІонаш динала даькъе эргаяхара: Іилман-технически революце карагІдаьннарий ларда тІа цун материально-технически база овлангара денз кердаяккхар; хьалхарча даькъе экономически яраш а йоахаш, общественни отношенец эргайоахаш тоаяр; къахьегама чулоацама а цун хьисапа а, наьха материальни а духовни а вахара хьалашта кІоаргга хувцамаш дар; политически, общественни, идеологически институтий еррига система хьинар айдар.

Белгалдаь декхараш толаме кхоачашделга парте дувз **сага фактора лоархІам лакхбарца.** Социалистически общества эффективно болх бе йиш яц, нагахьа санна общественни вахаре дерригача доакъошка наьха творчески хьинар айдара керда наькъаш ца лехе. Исторически де лерхІараш доккхагІа ме хул, уж кхоачашдар тІа-тІа лоархІамегІа да миллионаш болчар даьша санна хьаштдолаш, бехктокхам болаш, сакхетами хьинари гойташ дакъа лацар.

Социально-экономически дегІаухилга сихдара ларда тІа советски общество кердача доазонашка кхача еза, из да:

**экономически даькъе** — принципиально кердача Іилман-технически а организационно-экономически а боарам тІа боаккхаш халкъа боахам айбелга, из интенсивни дегІаахара наькъа тІа боаккхилга; общественни къахьегама овсарлен, продукце динала, производства эффективноста даькъе эггара лакхагІча дунен боарамга кхоачилга, мехка цаІ йолча халкъбоахама комплекса оптимальни структура а из лерттІа вІаштІехьъяккхар а Іалашделга; къахьегама а производствана а обобществлени яра боа-

# Советски Союза Коммунистически парте Программа

рам дикка лакхбелга; колхозно-кооперативни доалахье халкъа юкъарчунна гаргахьолга, уж вIашагIкхетара перспектива а йолаш:

**социальни даькъе** — «хIаранегара — хьинарга хьежжа, хIаранена — къахьегарга хьежжа» яха социалистически принцип леррагIа чакх а йоахаш, халкъа хьал-тарон дикала керда боарам Iалашбелга; общества классаш йоаца структура керттерча даькъе хьаелга, городаи юртаи юкъе нёнагIо йола социально-экономически а культурно-бытовой а башхалонаш дIайоахилга; производственни гIулакх чакхдоахача физически а хьаьнъалца а бу болх тIа-тIа органичнегIа бувзилга; социальни а интернациональни а общность хиларах тарра советски халкъ дIахо а кхоаделга; творчески хьинара а наьха инициатива а лакха боарам хулга;

**политически даькъе** — паччахьалкхен а общественни а гIуланхашта доал деча гражданаш тIа-тIа дукхагIа юкъеувзара, халкъа Iаьдала хоржача органий болх тоабара, профсоюзий, комсомола, къахьегамхой кхы массови организацей лоархIам лакхбара, представительни а духхьаларча а демократе ерригача формаех дикагIча тайпара пайда эцара наькъагIа халкъа социалистически самоуправлени йоаржаелга;

**духовни вахара даькъе** — советски наьха сакхетам чу социалистически идеологи дIахо а чIоагIъелга, социализма моральни принципаш, коллективизма а новкъосташха вIаши гIо дара а уйла йизза чIоагIъелга, бахача нахах дуккха а дукхагIбараш Iилмана карагIдаьннарашка, культура маьхаленашка кхоачабелга, массе а оагIорахьара дегIавена саг кхевелга.

Цу хувцамех хьахургдар фуд аьлча, из да советски общество дикала кердача хьалага, Ленина дешашца аьлча, — «цельни социализмага» кхоачаргхилар, вахара дерригача доакъошка кердача строя Iалаьмате йоккхий совленаш йизза гIа хьаелларгья цо. Цунца цхьана коммунизма эггара лакхагIча фазагахьа исторически гIа боаккхаргба. Коммунистически перспективага хьежжа даим ший политика, экономически а социальни а стратеги, организаторски а идеологически а декхараш леладу парте.

## II. Парте экономически стратеги

**Сага керттерча балха тIа** — экономике кIоаргга хувцамаш делга дIадех мохк социально-экономически дегIакхувлар сихдара хьакъехьа парте оттадеча декхаро. Производствана интенсификаци яргахьа чIоаггIа гола тоха еза, экономически дегIаахара дикала факторех биззагIа а эггара хьалхарча аргIан а пайда эцара тIаерзае еза хIара **предприяти, хIара отрасль**. Массе оагIорахьара дегIадаьхка производительни низаш, тоаенна яьнна социалистически производственни отношенеш, лерттIа хьаяь боахама механизм йолча эггара дикагIа вIаштIехьъяьккхача а эффективнегIа а йолча экономикага довлар Iалашде деза. 2000 шу чакхдалалехьа мехка производственни потенциал шозза алсамъяккха еза, из дикалга диллача овлан тIара хувца а хувцаш.

Уж декхараш парте а халкъо а кхоачашду Iилман-технически революци дIахо а кIоаргъеннача хьалашка, цо чIоаггIа воздействи ю вай ханарча производства ерригача оагIонашта, общественни отношеней ерригача системана, сага шийна а из вахача-лелача моттига а, къахьегама овсарле наьха санна лакхъяра, бIаьрча хьайицача общества прогресс яра керда перспективаш хьаелл.

Социализмана исторически декхар — хьалхалаттача техникана карагIдаьннараш, эггара толашагIен низболашагIен йола техника коммунизм хьалъяра гIулакх де оттаяр, долче, КПСС керттера программин де лерхIараш — халкъа хьал-таро сихха тоаяр а саг массе оагIорахьара дегIавоалавар а, вай Даьхен экономически а оборонни а низ чIоагIбар чакхдаккхара тешшаме материальни база кийчъяр.

### Iилман-технически прогресс сихъяр — производства эффективность айяра керттера рычаг

Парте экономически стратеге овлан тIара дош — Iилман-технически прогресс кардинально сихъелга. **Халкъа боахама керда технически реконструкци е еза**, хIаьта цун ларда тIа общества материально-технически база эргаяккха а еза.

**Хьалхалаттача техника кIийлен тIа производственни аппарат эргаяккхар**, сихха керда продукци арахеца йиш хулийта а экономически социальни эффект дукхагIа луш йола а эггара прогрессивнегIа технологически прогрессаши гибки производстваши шерра юкъейоалаяр Iалаьмате боккха лоархIам бола хIама да. Производственни а производственни йоацача а сфера ерригача отраслешта комплексни механизаци елга чакхдаккха деза, боккха гIа баккха беза производствана автоматизаци еча, цехашкеи предприятешка-автоматашкеи, автоматизированни управлене а проектироване а системашка довлаш. ТIа-тIа дукхагIа ергъя электрификаци, химизаци, роботизаци, производствана компьютеризаци, юкъенхувларгъя биотехнологи.

Мехка **Iилман-технически потенциал** дIахо дегIакхувлара а цох эффективно пайда эцара а, экономикана интенсификаци еча доккхий, революционни хувцамаш дара керда таронаш хьаелла Iилман тохкамаш доаржадара массе оагIорахьара гIо дергда парте. Производстве, управлене, гIулакх дара сфере а быто а Iилманеи техниканеи керда карагIдаьннараш массанахьа юкъекхухьилга Iалашде деза. Iилмах юкъарчал доаццаш боккъонца бола производительни низ хургба.

Iилман-технически прогресс сихъяра, технике а технологе а овлан тIара хувцамаш дара, технически, организационни, экономически а социальни а фактораш оарцагIъяхара ларда тIа чIоаггIа **лакхъе къахьегама овсарле**, из ца дича. В. И. Ленина хьехаш ма хиллара, «боккъонца коммунизмага довла йиш яц». Къахьегама овсарле эггара чIоагIагIа лакхъяра даькъе лоархIаме мулба хьатIадоагIача пхийтта шера из 2,3—2,5-зза лакхъе лерхIаш хилар.

ХIара объединене, хIара предприяте, хIара балха моттиге ма могга чIоагIагIа пайда эца беза къахьегама овсарле лакхъяра йолча таронех. Хьинаре къовсам лоаттабе беза хьаеча хIамашка кIезигагIа къахьегам дIабахийтара, балха ха йоаелга кIезигдара, кердагIа йола техникеи технологии юкъекхувлара тIехьа, порядок а дисциплина а чIоагIъе, нормировани елга эргадаьккха тоаде, къахьегам Iилман ларда тIа вIаштIехьбаккхара прогрессивни формаш шерра юкъекхувла, производства культура айе еза, къахьегама коллективаш тIа-тIа стабильнегIа хилийта еза.

**Ерригача** стадешка — бийдал хьайоаккхачара а комплексни чакхйоаккхачара а яьнна бухсоццаш продукци арахецарга а цох пайда эцарга а кхачалца **Iалама ресурсех, бийдалах, материалех, доагорах, энергех пайда эцилга** радикально тоадара тIаерзаяь хила еза Iилман технически прогресс.

Къаман дохода дIайолха материалаш, металл, энерги кIезигъяра темпаш сихъянза ягъяц. Ресурсашта кхомбара халкъа боахама тIа-тIа дукхагIа эшаш дола доагор, энерги, материалаш лоаттаяра бола керттера хьаст хургба.

Ма могга **продукце технически боарам айбар а из дикагIа хилийтар а** парте экономически политика юкъмоттиге хургда массаза а. Iилман уйлан керда карагIдаьннараш доахкаш, эггара лакхагIча технико-экономически, эстетически, кхыдола а потребительски дIадехарашка хьежжа, дунен рынке конкуренци е могаш хила еза советски продукци. Из дикагIа хилийтар — мел эшача хIамашца мохк а бе-бе товараш хеттача бахача наьха хьашташ а диззагIа Iалащдара бола тешшаме никъ. Хьаяь хIама во а бракх йолаш а хилар — халкъа материальни ресурсаш а къахьегам а зехьа боабар. Парте хьинаре хьаллоацаргба советски марка сий бахьанца лоаттабу къовсам. Продукци дика хилар профессиональни а патриотически а доккхал деш дола хIама хила деза.

Алхха керда техника арахецилга дегIакхувларах тийша ца Iеш, Iилман-технически прогресса эффективность тийша я **керттерча фондех дикагIа пайда эцарах**, хIара оборудоване, производственни майдан хIара квадратни метра луш йола продукци дукхагIа хилийтарах а фондоотдача лохъялара даькъе хьахинна тенденци дIаяккха еза, хIаьта перспективага диллача из лакхъе а еза.

Iилман-технически прогресс сихъяро тIа-тIа доккхагIа хулийт къахьегамхой юкъарча а профессиональни а образовангара дIадехараш. Кадраш кийчъяра а цар квалификаци лакхъяра а ерригa система эргайоаккхаш тоаяра, мехка дерригача отраслешка а регионашка а планагIа хила йоаггIача бесса балха моттигаши къахьегама ресурсаши хулга Iалащдара тIаберзабаь никъ леррагIа чакхбоахаргба.

Производствана массе тайпара интенсификаци а рационализаци а яра, Iилман-технически прогресса ларда тIа цун эффективность геттара чIоагIа айяра тIехьа лоаттабу къовсам планови социалистически система боахама хьалашка органично бувз советски общества гуманистически де лерхIараш кхоачашдарца, берригача наха хьабе болх хиларца, наьха вахара ерригa оагIонаш цахаддаш тоаярца.

### Общественни производство структурни эргаяккхар

Интенсификаце наькъа тIа довларо дIадех **экономике цIенхаштта структурни хувцамаш делга**. Iилме, технике, технологе, общественни а индивидуальни а дIадехарашка хиннача прогрессивни эргалонашка хьежжа сиха а ханнахьа а хувцалуш хила беза халкъа боахам. Iилман-технически прогресс ю а социальни декхараш толаме кхоачашде йиш хулийта а отраслаш сихагIча темпашца дегIакхувла еза, потреблене а накоплене а оптимальни боарам хилийта, производства средстваш а потреблене предметаш а хьаяра агропромышленни комплекса отраслей пропорцеш тоае еза. Экономикана социальни ориентаци елга чIоагIдергда, тIа-тIа доккхагIа хулаш латта советски халкъа хьашташ диззагIа Iалащдаргахьа леррагIа гола тохаргъя.

Цунца дувзаденна керда дIадехараш хьалхашка отт **инвестиционни политикана**. Из декхарийла я капитальни вложеней эффективность лакхъелга, эггара йоккхагIа йола халкъа боахама эффект хулга а экономика сбалансировани дегIайоагIилга а, дIадахийтача хIара сома дукхагIа продукци а къаман доход тIакхетилга шоаех тийшача лоархIамегIча участкашта царна концентраци елга Iалашде. Керда гIишлош хьалъяра а ца еш, дукхагIа йоакхо е еза болх беш йола предприятеш эргаяхара а царна реконструкци яра а, производственни капитальни вложеней юкъарча боараме цу гIулакхашта хьежаду рузкъа дикка дукхагIа хилийта, оборудовани а машинаш а ийярга цох дIадохийтачун удельни боарам айбе беза.

Хьалхарча аргIан декхар — ресурсаш йоахача, чакхйоахача, царех пайда эцача дIаухийтача капитальни вложеней соотношени тоаяр. Iилман-технически прогресс сихъелга Iалашдеча отраслашкахьа оазбезам а беш, средстваш дIа-юха-екъар.

СССР экономиках дунен тIа эггара толашагIен низболашагIен яр хилийтара декхар кхоачашдаро дIадех экономически низа лардаш — **еза-йоккха индустри** дIахо а дегIайоалаяр.

Iилман-технически революци чакхйоаккхача, Iилманеи техниканеи керда карагIдаьннарашта материализаци еча парте геттара чIоагIа лоархIам бу **машиностроене**. Советски машиностроени айяра темпаш сихъяр — перспективана дегIаахара магистральни лостам, халкъа боахама ерригача отраслашка Iилман-технически прогресс яра а мехка обороноспособность боаггIача боараме лоаттаяра а ларда. Машиностроени декхарийла я эггара толашагIча технико - экономически боараме йола, технологе а производство вIаштIехьйоаккхача а революционни хувцамаш делга Iалашду, къахьегама овсарле дуккхазза лакхъерггйолча, материалаш а энерги а кIезигагIа дIагIоргйола продукци дикагIа хилийтаргйолча, фондоотдача алсамйоаккхаргйолча машиний, оборудоване а приборий а системаши комплексаши арахеца. Керттерча даькъе дегIакхувла еза станкостроени, электротехнически промышленность, микроэлектроника, вычислительни техника а приборостроени а, информатика еррига индустри — Iилман-технически прогресс сихъяра боккъонца йола катализатораш.

**Конструкционни материалаш** хьаеча металлурге, химе, еза-йоаккхача промышленноста кхыча доакъошка потенциал чIоагIъянза дикача оагIорахьа гIа баккха, даим ассортимент шеръе, материалаш дикагIа хилийта, цар керда кхы а экономичнегIа, прогрессивнегIа дола тайпаш арахецанза даргдац.

ЛоархIамегIдола декхар — **мехка доагора-энергетически комплекс** эффективно дегIакхувлар. ТIа-тIа дегIауха мехка эшараш доагора а энерге а дерригача тайпашца боарамагIа Iалащдаро дIадех доагора-энергетически баланса структура тоаелга, атомни энергетика сихха айелга, даим духъювлачеи кхоачалуш йоацачеи энерге хьастех шерагIа пайда эцилга, боахама дерригача доакъошка доагора - энергетически ресурсашта кхомбара тIаберзабаь **хьинаре** болх леррагIа чакхбоаккхилга.

Мехка социально - экономически прогресс яра хиланза даргдоаца хьал — **агропромышленни комплекс** дIахо чIоагIъяр а цун эффективность лакхъяр а, цун продукцеца мехка эшараш дизза кхоачашдар. Юрта боахам индустриальни ларда тIа боаккхилга, боахам лелабара Iилман системаш массанахьа юкъейоалаелга, лаьттах пайда эцар тоаделга а цун беркат алсамдоаккхилга а чакхдаккха деза, ерригача юртбоахама культурай хьувкъам а хьайбай боахама продуктивность дикка лакхъе, доакъара база чIоагIъе, юртбоахама производство тешшаме хулга Iалашде, Iалама-климатически хьалех из тийша хулга кIезигде, хьалкхебаь хьувкъам боабелга дIадаккха деза. Агропромышленни интеграци чIоагIъергья, техника, технологи, юрта боахама продукци йоаккхилга, кийчъелга, цунна транспортировка елга, из лоаттаелга, чакхйоаккхилга кердача боарам тIа доаккхаш айдергда.

Мохк эшача юртбоахама продукцеца Iалашбеча керттера дакъа юкъедахьа деза социалистически юрта боахама кIийле йолча колхозаша, совхозаша, агропромышленни объединенеша. Цунца цхьана, мехка продовольственни ресурсаш дукхагIа хилийтара пайда кийбергба предприятей а граждании а гIоина долча боахамех, коллективни хьисапе сомий бешамаш а огородаш а лелаярах.

КПСС низаш тIадерзадергда советски наха дIадехараш массе оагIорахьара Iалащдар духьа **халкъа эша товараш а гIулакхаш дара еррига сфера а** сиххача темпашца дегIайоалаяра. Из деча юкъеоза еза предприятеш, халкъа боахама дерригача доакъой объединенеши организацеши.

Парте боккха лоархIам бу мехка цаI йола халкъбоахама комплекс эргаьккха тоаеча **производственни инфраструктура** дерригa доакъош — халкъа боахама электромехкдаьттан газеи снабжени, бувзамеи информационни Iалашони системаш кхы а дикагIа технически Iалашъяреи балха эффективность лакхъяреи. Къаьстта теркам тIабахийта беза цаI йола транспортни система дегIайоалаяра, цун еррига звенош эргаяьха тоаяра, дика тоадаьча наькъий шерра сеть хьаяра.

Экономикана интенсификаци ен Iилман-технически прогресс сихъеи лерхIаш чIоаггIа лакхбе беза **гIишлош хьалъяра** технико-экономически боарам, гIишлош яра производствах цаI йола индустриальни процесс е, проектнии гIишлош хьалъяреи балхий дикал лакхъеи царга дIадодар лохдеи, объекташ хьалъяреи производственни мощносташ караерзаяреи ханаш лоацъе еза.

**Парте тIехьа** тIайоагIача хана а лерагIа ца боалийташ теркам лоаттабергба общественни къахьегам кхобелга, мехка хIара регион комплексни йоккха эффективни дегIайоагIилга Iалашде доагIа **производительни низаш дIанийсделга** эргадаьккха тоадара. Общественни къахьегам бекъилга кIоаргдара кIийлен тIа дIахо дегIабоагIаргба ерригача союзни республикай халкъа боахам, берригача **мехка** хьашташ кхоачашдеча цар лоаца дакъа дукхагIа хургда. ДIахо а тоае еза хинна яьннача территориально-производственни комплексайи боахама бувзамийн структура, бийдал чакхйоаха предприятеш из хьайоаккхача моттигашта ма хулла гаргаоза еза. Динза даргдоацаш да зIамигача, юкъерча городийн болхлой посёлкайн таронех биззa пайда эцилга, цига йоккхийча предприятешца йолча кооперацегIа продукци кийчъярца юртбоахама а моттигера а бийдал чакхъяккхарцеи бахача наха гIулакхаш дарцеи ювзаенна йола специализированни производстваш а ехкаш.

Парте экономически стратеге керттерчарех дакъа хила а хиннад, долаш а да **СибарегIени Гаьнарча Малхбоалени производительни низаш сихлаь** дегIадоаладелга. Керда районаш караерзаеча къаьстта экономически политически лоархIам болаш да производственни декхараш комплексни кхоачашделгеи наьха къахьегама а вахара а хьалаш тоадара хьаштий духьа еррига социальни инфраструктура дегIайоалаелгеи дувцилга лоарзагIа ца йоалийташ Iалащделга.

Халкъа боахам дегIаахара перспективаш къестаеш, КПСС из ду **арахьара экономически** стратеги эргаьккха тоаяр, къахьегам вIаши пайдане дунен халкъашта юкъе бекъара таронех, эггара хьалха социалистически экономически интеграце совленех кхы а биззагIа пайда эцар духьа. Халкъа боахама эффективность лакхъяра, стратегически лоархIамеча лостамашка капиталистически мехкех тийша ца хулга Iалащдара кIоарглуш хургда арахьара экономическии Iилман-техническии бувзамаш, экспортеи импортеи ду прогрессивни структурни хувцамаш.

### Социалистически производственни отношенеш, доал дара системеи боахам лелабара методаши эргаяьха тоаяр

Социально-экономически прогресс сихъяра хиланза яргйоаца таро гу партена производственни отношенеш хадданза тоаеш эргаяхарца, сиха дегIадоагIача производительни низашка хьежжа чIоагIа латтаргйолаш уж хьаллацарца, царна юкъе хьахула антагонистически йоаца вIашдухьаленаш шоай ханнахьа гучаяхарцеи къестаярцеи.

Парте керттера теркам тIабохийташ хургда тIехьа тIайоагIача хана а социализма экономически система лард йола **производства общественни средстваш чIоагIъелгеи шеръелгеи**. ДIахо а лакхбергба производствана обобществлени яра, из планагIа ма йоаггIара вIаштIехьъяккхара боарам, хадданза тоаергья халкъа юкъарча доалахьеи совленех а таронех а пайда эцара формаши методаши.

Юрта боахама производительни низаш лакхдаларо, боахамашта юкъера кооперации агропромышленни интеграции дегIаяро гIо дергда дIахо а колхозно-кооперативни доалахье халкъа юкъарчунца гаргаяхара, хIаьта тIехьа тIайоагIача хана вIашагIъэра а. Из процесс чакхъяргья социалистически доалахьеи еррига формаш массе а оагIорахьара дегIаярцеи чIоагIъяларцеи, экономика колхозно-кооперативни секторах тIехь-тIехьа биззагIа пайда эцарца.

**Парте тIагIертта** хьахулийтаргья къахьегача коллективашка, хIара болхлочун общественни рузкъан да шеххетийтара уйла, динза дарг мел доаца гIулакхаш дергда социалистически доалахье лораяра, цох духхьал шийна пайда эца гIертар соцадара, социализмана хийра йола рузкъа карадерзадара формаш овлангара дIаяхара, шоай доалахьа рузкъа долаш хила гражданий конституционни бокъо Iалашъяра.

Парте боккха лоархIам бу общественни производство дегIайоалаяра, коллективнии личнии бола безам, наьха вахара боарами хьисапи лакхдалара хьинаре воздействи еш йола **распределительни отношенеш** эргаяьха тоаяра. Хадданза дIахьоргба общественни продукти къаман доходи эггара пайдане хургйолча тайпара дIа-са нийсъяра, къа ца хьегаш яьхача доходашта, къахьегарах доагIар массанена цхьатарра кхоачаргдолаш декъара — социалистически общества нормаштеи принципаштеи духьала мел долчоа юкъ йолларгйола никъ. ЦIенхаштта тIахьожам лоаттабанза баргбац къахьегама бустамаи потребленe бустаман, чIоагIбе беза халкъа боахама дикагIйола результаташ яхара бола коллективайи хIара болхлочуни безам, кхетаме вIашагIтоха еза къахьегара моральнии материальнии стимулаш.

**ВIаши хувцамаш дара отношенеш** дIахо а дегIайоалаелга хIанзара лоархIаме декхар да. Боахама бувзамаш тешшаме хулга лакхде деза, хаттараи предложенеи юкъе динамични юкъмоттиг хилийта, материальнии ахчани ресурсаш пайдане лелаелга тоаде, оборотни средстваша го боахилга сихде гIорта деза. БиззагIа пайда эца беза товарно-ахчан отношенеех социализме цар болча кердача чулоацамга хьежжа, чIоагIъе еза ахчан-кредитни система, лакхбе беза хIама эцара бола сома низ, чIоагIъе еза рузкъан кхомбара режим, балха дукхалаи дикалаи лоаттабеш бола тIахьожам, экономически рычагийн стимулийн еррига арсенал йиззагIен пайданегIен юкъейоалае еза.

Мохк социально-экономически дегIаахар сихдаро дIадех **халкъа боахама кулгалделга хадданза эргадаьккха тоадар**, боахам лелабара тайп-тайпара, гибки формашеи методашеи шийна чулоацача боахама механизмо тешамеи пайданеи болх бар, экономически дегIаахара хувцалуш долча хьалашкеи кхоачашдеча декхарий характергеи хьежжа уж хилийта а гIерташ.

Доал делга эргадаьккха тоадар чIоагIале лувцаш хила деза боахама социалистически планови система совленех а таронех а, экономически законех кIоаргагIа а массе оагIорахьара а пайда эцарца, дизза тIеркалде деза производительни низашкареи производственни отношенешкареи хувцамаш, дуккхача къахьегамхой образованность, сакхетам, квалификации опыти лакхъялар. Цо ма могга дикагIа вIаши дувза деза хIара сага хьашташ, къахьегама коллективай, тайп-тайпарча социальни группай хьашташ паччахьалкхен юкъарча, халкъа юкъарча хьашташца, цу тайпара царех пайда эца беза экономика лакхъяра бола низ хиларга хьежжа.

Доал дара еррига система тIаерзаяь хила еза халкъа боахама хIара звенос юххера хьаде лаьрхIачунга кхачара — массе тайпара затраташ ма могга кIезигагIа дIа а йохийташ, общества хьашташ эггара диззагIа кхоачашдеча дукхагIа дакъа лацара. Из социалистически боахам лелабара хувцалургдоаца закон, отраслей, объединеней, предприятей, ерригача производственни ячейкай балха мах бара керттера критерий я.

Доал дара ленински принципаш, эггара хьалха шаккхе а оагIув — централизованни кулгалдара эффективность лакхъяри объединенеш а предприятеш а боахама хьакъехьа шоай лоIамеи бехктокхамеи хулга дикка шердари цаI хилар шийца долча **демократически централизма** принципаш хадданза кхоачашъелга Iалашдаь хила деза.

Доал дара центральни органий теркам тIехь-тIехьа дукхагIа тIаберзабе беза экономическии социальнии дегIаахара стратегически декхараш кхоачашдара. Iилман-технически прогрессаи капитальни вложеней, халкъа боахаме структурни хувцамаш дара, общественни производства пропорциональностеи планови паччахьалкхен юкъарча резервай система чIоагIъяреи, производительни низаш дIа-са нийсдара, къахьегарах доагIачуни социальни Iалашони, маьхий, тарифай, финансай, учета, статистика даькъе цаI йола политика практически кхоачашъяра.

Парте динза даргдоацаш лерхI ший экономически политика чакхйоаха инструмент хиларах тарра, **планированех хьахур лакхделга**. Планировани я мохк социально-экономически дегIаахар сихдара, Iилман-технически прогресса кIийлен тIа производствана интенсификаци яра, боахама прогрессивни решенеш кхоачашъяра, экономика нийса лакхлулга Iалашде дезаш. Планаш тIа керттера моттиг лоацаш хила деза ресурсех пайда эцара эффективность, продукци кердаяккхара масштабаш, Iилманеи техниканеи карагIдаьннарий кIийлен тIа къахьегама овсарле лакхъялар гойта дикала хьокхамаш. Комплексни кхоачашде деза экономическии социальнии декхараш, органически вIаши ювза еза йIаьххача хана, пхе шера, шера планаш, лакхбе беза планироване Iилма боарам, чIоагIъе еза планови дисциплина, Iалашъе еза паччахьалкхен юкъарча хьаштий приоритет, хьадда соцаде деза ведомственность, местничество, бюрократизм, волюнтаризм гучаювла моллагIа гIулакхаш.

Доал дечеи планированеи, стратегически декхараш кхоачашдеча а, централизованни оагIонаш дегIа а йоалаеш, парте, хьинаре **дергда керттерча производственни звенон** — объединенейи предприятейи лоархIам лакхбара гIулакхаш, леррагIа дIахьоргба цар бокъонаши боахам ший лоIаме хилари шердара; бехктокхами хьадер бухсоццаш дукхагIа хилийтара безами лакхбара никъ. Берригача оперативно - боахама балха дукъ моттигашка — къахьегача коллективашка хила еза.

Парте динза даргдоацаш лерхI боахама расчет дIахо а дегIайоалаелгеи цо дер айделгеи, экономически рычагаш чIоагI а еш, лакхехьа латтача организацеша увттаду хьокхамаш кIезиг а деш, предприятеши объединенеши йоахаш - йоахещ йизза хозрасчета тIа йоахилга. Объединеней предприятейи болх тIехь-тIехьа дукхагIа дIанийсбош хургба йIаьххача хана гIулакх деш йолча, къахьегача коллективай инициативанеи творчестванеи паргIато хьаеллача экономически нормативашца. Лакхехьара доал делга эргадаьккха тоадара гIулакхаш органически вIаши дувзалуш хила деза лохехьара къахьегам вIаштIехьбаккхареи стимулировани яреи коллективни формашца. Рычагийн стимулийн система Iилман-технически прогресс сихъеча толамаш доахача, дикагIйола продукци арахецача, производства рентабельность лакхъеча къахьегача коллективашка совле кхоачийташ хила еза. Объединенейи предприятейи таронаши бокъонаши лакхлургья цар яьхача средствашца производство дегIайоалаяра, коллектива материальни поощрени яраи социальни дешаш кхоачашдараи.

Шерлургья оптови торговли, лакхлургба предприятешта-потребителаштеи продукци кийчъераштеи юкъерча духхьаларча бувзамий боахама договорий лоархIам, айлургья потребителa технически боарамаи продукце дикалаи еш йола воздействи.

**Маьхаш увттаделга** эргадаьккха тоаде доагIа общественни хиланза яргйоацача затратий боарам, хIаьта ниттa продукцеи деча гIулакхийн дикал нийса хьахьокхаргйолаш, Iилман-технически прогресса, ресурсай кхом бара хьинарегIа стимулировани ергйолаш, изделей технико-экономически потребительскии свойстваш дикагIа хулийтаргйолаш, дерригa а кердадар, дикагIдар юкъедоаладергдолаш, рузкъан кхом бара режим лакхъяра гIо дергдолаш.

КПСС декхар оттаду халкъа боахама дерригача боарамашка **доал дара организационни структура** эргаьккха тоаяра де дезараш вIаштIехь-тIехьа чакхдаха, доал дара аппарат кIезигъеи цун совйола звенош дIаяхеи. Тоаде деза йоккхийча халкъа боахама комплексашта, вIаши дувзаденнеи цхьан тайпареи долча доакъой группашта доал делга, йоккхий, юкъера, йоккхий йоаца предприятеш, рациональни вIаши а ювзаш, отраслеви доал делга территориальничунца вIаши тарде гIерта деза, производственни объединеней сеть шеръеи болх эргабаьккха тоабеи беза, кIоаргъе еза специализаци, дегIайоалае еза производства комбинировании кооперации.

Отраслешта юкъерчеи отраслеви доал дара органий терко тIаерзаяь хургья отраслеш дегIакхувлара лоархIамегIа долча лостамашта, Iилман-технически карагIдаьннараш балха юкъекхувлара. Уж бехктокхаме хила еза халкъа боахамаи бахача нахаи эша продукци биззача боараме белгалъяьча ассортиментахи номенклатурахи лоаттаяра. Боахам хьалбара, социально-культурни дегIаахара, къахьегамхой хьашташ кхоачашдара доал деча республиканскии моттигерчеи органий лоархIами бехктокхами лакхлургба, цу органий бокъонаш шерлургья.

Экономикана кулгалделга эргадаьккха тоадар духьа беча берригача балха тIа **къахьегамхой творчески инициатива дегIакхувларан уж производствана доал деча тIа-тIа дукхагIа юкъеозаран**, планаш увттаечара а беахама решенеш тIанийечара .а, предприятеш социально-экономически дегIакхувлара мероприятеш чакхйоахачара, производства чура резерваш хьалохачареи царех пайда эцачареи къахьегама коллективай лоархIам айбара леррагIа никъ лувцаргба КПСС-о. Кхомбелга, халкъа рузкъа хьуриатдеш дIаухийтилга, хIара сомах рационально пайда эцилга, боахама доал во дар дIадоаккхилга, производственни йоаца расходаши зенаши дIадоахилга — парте юкъара, халкъа юкъара декхар, хIара къахьегама коллектива, хIара болхлочун декхар.

Парте хадданза ший терко тIаухийт **социалистически яхь** дегIакхувлара. Къахьегамхой творчество дегIакхувлара лоархIаме хIама, саг ший моттиг хьа а лаьца дIаоттара, цун общественни лоархIам хьабара долча керттерча гIулакхех цаI да из. Ленински принципех ког-гIортилга а еш, яхь вIаштIехьйоаккхилга эргадаьккха тоаде, цох хьадоала беркат доккхагIа хилийта, формализми шаблони дIаякхха, хьалхалатта опыт шерагIа йоаржае, тIехьабусараш хьалхалаттараштa тIакхувлга Iалашде, инициатива хулга, новкъостий хьесапе дIа-юха гIулакхаш леладелга, вIаши гIо делга дегIадоаладе деза. Iилман-технически прогресс сихъяра, къахьегама овсарле лакхъяра, ресурсаех кхомбеш пайда эцара, производства эффективности продукце дикали лакхъяра, цунга дIадодар кIезигдара, болх хийцца хьабелга Iалашдара, договорни декхараш ханнахьа кхоачашдара, халкъбоахаме бухсоццаш хьахур доккхагIа хилийтара тIаерзаяь наьха инициативеи творчествои, массе тайпара хьаллоацилга боккхача лоархIаме да.

## III. Парте социальни политика

Парте социальни политиках лерхI мохк дегIабоалабара, наьха къахьегамеи общественно-политически хьинар айдара, керда саг хьалкхевара, социалистически вахара хьисап чIоагIдара низбола средство, общество политически даькъе чIоагIа хилара лоархIаме гIулакх санна. Экономика дегIакхувлара, цун эффективность лакхъяра, общественни вахара ерригача оагIонашта еш йола воздействи лакхлургхилар. Къахьегамца, бытаца, культураца, наьха хьашташи эшараши кхоачашдарца дувзаденна социальни дешаш кхоачашдара хадданза йоаихо елга ерригача паччахьалкхен, боахама органий, общественни организацей балха тIа закон а хинна дIаотта деза, аьнна лерхI КПСС-о.

Парте ший **социальни политика керттера декхараш** а лерхIаш хьаувттаду:

— советски наьха вахареи къахьегамеи хьалаш хадданза тоаделга;

— общественни отношеней ерригача керттерча оагIонашка социальни нийсхон принцип тIа-тIа йиззагIа чакхйоаккхилга;

— еррига классаш, социальни группаш, тIоанаш вIаши гаргаувзилга, хьаькъалереи физическии къахьегам, город а юрт а цIенхаштта вIаши эргаш хилар дIадоаккхилга;

— къаман отношенеш эргайоахаш тоаелга, мехка дерригача къамийн народностийн доттагIал чIоагIделга.

### Советски наьха хьал-таро айелга, къахьегамеи вахареи хьалаш тоаделга

Мехка хьаьнча производственнии духовнии потенциало, мохк социально-экономически дегIакхувлилга сихде эшаш хиларо динза даргдоацаши де йиш йолаши хулийт «биззача боараме хьал-таро айелгеи обществера берригa нах паргIатеи массе оагIорахьареи дегIабарга» кхоачабелгеи (Ленин).

КПСС-о шийна хьалхашка декхар оттаду советски наьха хьал-таро дикала кхы а лакхагIча боарам тIа яккхара, общества хьаштий духьа саг массе оагIорахьара дегIавена, духовно вIаьхий, шийна карагIдаргдар, талант цо кхы а йиззагIа хьагойтара эша хьалаш хьаделга кхы а чIоагIагIа тIадерзадир духьа материальни, социальни, культурни даькъе эшарашта потреблени яра боагIа боарами структуреи хулга Iалашде.

Наьха хьашташ кхоачашдара хьожаеча ресурсий боарам гаргарча пхийтта шера шозза совбаккха лерхI.

**Парте къаьстта лоархIам бу къахьегама творчески чулоацами коллективистски хьисапи чIоагIдара, цун культура лакхъяра, обществана пайда бар духьа лакха квалификаци йолчеи доккха беркат хьадеши къахьегераш хестабеш белгалбахара.** Цу дерригне гIо дергда къахьегар хIара советски сага вахаре тIа-тIа эггара хьалха хиланза даргдоацар хилийтара.

Баха берригa нах къахьегаш хилийтара, болх бе могаш болча гражданашта шоаш хержача балха сферe, общественни хьашташ теркал а деш, ший безамга, хIамах каяларга, дешара боарамга, профессиональни кийчонга хьежжа болх бе йиш хилийтара таронаш Iалашъяр духьа дIахо чакхъяккханза яргьяц Iилман-технически, экономически, социальни гIулакхий комплекс.

ДIахорча хана а леррагIа чакхбоаккхаш хургба кулгкара ду балхаш дикка кIезигдара, безаме боаца, низкъала физически, лоха квалификаци эша къахьегам дикка кIезигбара, перспективе — цIенбаь дIабаккхара, производственни травматизми профессиональни лазараши дIадоахилга Iалашдеш дола унахцIена санитарно-гигиенически хьалаш хьадара, вай ханара кхерамзлеи техника юкъейоалаяра тIаберзабаь никъ. Производствана интенсификаци яро, цун эффективность лакхъяро, къахьегама овсарле айяро дIахорча хана керда таронаш хьаелларгья балха ди лоацдара, мах дIатIа а луш, къахьегамхой отпускаш йIаьхъяра.

**Парте дIахорча хана а де мел доагIар дергда мехка экономически таронашка хьежжа къахьегамхой реальни доходаш тIа-тIа лакхлуш а, дерригача тIоанийн социальни группайн хьал-таро айлуш а хилийтара.**

(ДIахододар хургда аргIанарча номер тIа).

## Кхоана-автомобильни транспорта болхлой Ди

Шоай профессиональни цIейга — автомобилистий денга дикача къахьегама толамашца накъабаьхкаб «Чечингавтотранс» яхача территориальни управленена чуйоагIача 1572 яхача автоколонна водителаш.

ДикагIчарна юкъе а дикагIа лоархIаш ба водителаш Кадымагомаев Дени, Богатырев Салман, Мислауров Йоакъап, Такаев Болат, Амхадов Адам. Царех шинне Кадымагомаевей Богатыревей дикка ха хьалха кхоачашъяьй шоай пятилеткаш. Пятилетка кхоачашъе гарга ба вожаш а.

СУРТА ТIА: Б. Такаев, Д. Кадымагомаев, А. Амхадов, С. Богатырев, И. Мислауров.

И. ПЛИЕВА сурт.

# ПАЙДА ДУКХАГIА ЭЦА...

Халкъа боахама, бахача наха автотранспорт мел чIоагIа эш дувца ца дезаш ховш да. Цо таро лу продукци ше йоагIгIача бесса потребителага дIакхачийта.

Партеи правительстваи решенеш вахаре чакхъяхара дукха къахьег республикерча автомобилисташа, Iилман-технически прогресса карагIдаьннар, балха дикагIйола формаш юкъе а кхувлаш къахьегама овсарле лакхъю, халкъа боахама, бахача наьха мовхьаш дIа-са кхахьара хьацташ Iалашду.

Къахьегам вIаштIехьбаккхара, дикагIйола метод санна карарча шера дегIаснай бригадни подряд. Цо лакхбу бехктокхам, хьахулачунга хьежжа коллективай балхацара безам совбоаккх. Тахан кердача хьисапе къахьегаш 41 водительски ремонтни бригадаш я тха.

Отрасла къахьегамхоша стахановски болама 50 шу дизара накъаболхаш доккхий социалистически декхарш тIаийцадар. Уж толаме кхоачашдаьд. Из цIей дездеча деношка 240 водителои 5 бригадои 1985 шера план кхоачаш а яь, хIанз 1986 шера чотагIа болх беш ба уж. Хьалхалаттачарна юкъе ба Шелковской автотранспортни предприяте водитель М. А. Зулуев, Назрановски АТП водитель Д. М. Оздоев, № 1436 йолча автоколонна водитель — М. Г. Сайдаев, автокомбината водителаш Х. Б. Ялхароев, Я. И. Дацаев, дуккха а кхыбараш.

Автомобильни транспорта предприятеша лораю материальни ресурсаш, кхоми хьурмати деш дIаухийт доагор. Масала, № 1436 йолча автоколонна коллективаша коммунистически субботник хиннача дийнахьа болх бир кходаьча доагора чотагIа. Иштта кходаь доагор дIаухийташ шин дийнахьа болх баь 30 бригада я тха.

Iилман-технически прогресс сихьелга дIадехаш йола партеи правительстваи решенеш кхоачаш а еш, транспортникаша белггала болх баьб производственни базашта реконструкци а еш, уж шеръяра, юкъейоалаю хIанзара дикагIа йола оборудовани. Карарча шера нийс бетта цу гIулакхага цхьа миллион сом гаргга дIадахийтад. Цу балхаша фондооснащенность 22,4 процент лакхъяьй.

СССР Кхачан программа кхоачашъеча дикка дакъа юкъекхухь автомобилисташа. Юртарча къахьегамхошта новкъостал де хьежаю оаха мовхьаш кхухьаш йола автомобилаш. Автотранспортах дикагIа пайда эцар духьа водителаша болх бу прицепаш тIехьайийза, тIеххьарча хана дукхагIа мовхьаш дIа-са кхахьа даьннад тхо поддонашца, пакеташца, контейнерашца.

Карарча шера белггала болх баьб пассажирски автотранспорта болхлоша, ший хан-ханнахьа а дукхагIа рейсаш яьй. Вахташ дIа-са кхувла кхыча министерствайи ведомствайи 50 автобус юкъейоалаяьй.

Бахача наха бытовой гIулакхаш дара а кIезига балхаш дац отрасла къахьегамхоша. ХIара шер-шера дукхагIа хул цу тайпара гIулакхаш дара боарам. Укх шера 255 эзар сома маьха дукхагIа услугаш ергъя оаха 1984 шера яьчарел.

ДикагIа хьокхамаш а даьха социалистически яхье хьалха латташ я № 5 йолча автотранспортни предприяте (директор М. Садулаев); Грозненски автомобильни комбината (директор М. Татриев); Назрановски автотранспортни предприяте (директор Б. Барахоев); № 2 йолча пассажирски автотранспортни предприяте (директор М. Межаев); № 1570 йолча автоколонна (директор М. Батыжев); № 1572 йолча автоколонна (директор М. Ужахов); № 1737 йолча автоколонна (начальник В. Чжук); кхыйола коллективаш.

Кхом беши хьурмат деш материальнии ахчани средстваш дIаахийтара тIехьа лоаттабеча кьовсамо таро хилийтар цхьан сома маьха валови доходашка дIадодар кIезигде а пайда бара план кхоачашъе а.

Цхьабакъда, белгалдаккха дезаш да даькъа балха тIа хIанз а тIехьа цIенхаштара кхоачамбоацараши ца деш дисараши хилар.

Халкъа боахама мовхьаш боагIгIача боарамагIа дIа-хьа кхухьилга юкъагIдоах, кхоачамболлаш юкъекхахьац контейнерашца, пакеташца, поддонашца мовхьаш дIа-хьа кхахьара йола прогрессивни форма. Прицепаш а йолаш мовхьаш дIа-юха кхухьилга, цунца дувзаденна къахьегама овсарле лакхъелгеи доагор кходелгеи динза даргдоацаш дола гIулакх а хинна дIаэттадац.

Пассажираш дIа-са кхувлача а Iалаьмате дукха кхоачамбоацараш нийслу. Городерча а республикерча а пассажирий хьашташ кхоачашдац, во гIулакх ду гIишлонхоштеи мехкдаьттахоштеи. Из бахьан долаш пассажираш а болхлой а леткъаш дукха жалобаш ух.

Мела лел бригадни подряд балха юкъейоалаелга а. Цхьайолча предприятешка хила боаггIача боарамагIа яц къахьегамеи транспортнии дисциплина, социалистически доалахье лорaелга, цудухьа шоашта долча гIулакха лелаю транспорт водителаша, цар прогулаш еш а, уж менна болаш балха ухаш а моттигаш нийслу. Уж кхоачамбоацараш дIадахара деррига тхоай низаш тIадерзадаьд оаха.

КПСС ЦК октябрьски (1985 ш.) Пленума решенеша доккхий декхараш хьалхашка оттадаьд транспортникашта. Уж толаме кхоачашдара хьалхарча аргIагIа де дезар да даькъа хIара къахьегамхочун бехктокхами инициативеи лакхъяр, болхлой моттигашка аттестаци елга дIаходахьар, прогрессивни технологии транспортни процессаши юкъекхувлар. Из дергда оаха кхом бара тIехьара социалистически яхь тIа-тIа шерагIа йоаржа а еш.

**Е. НАДИРОВ,**
**«Чечингавтотранс» территориальни объедннене начальник.**

# ШИ НОАХАЛ ВIАШАГIКХЕТАР

Дукха нах гулбеннаб Назрановски тIемеи къахьегамен сийлен музее. Цун болхлоша чакхдоахача вIашагIкхетарех цаI дар укх деношка хиннар а. № 27 йолча юкъерча профессионально-технически училищан Назрановски кхоалагIча юкъерча школаи дешархой баьхкабар граждански тIема доакъошхочо, Нохч-ГIалгIайчен халкъа поэта Озиев ИсмаIалий Салмана дувцачунга ладувгIа. Цу вIашагIкхетаре баьхкабар Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветеранаш Дидигов Илез, Братерский Александр, Оздоев Мурад, кхыбараш.

Музее каст-каста районерча цIихезача нахаца вIашагIкхетараш чакхдоахе а, хIанз цар хинна къамаьл белггала да. Из да Сийлахь-боккхача Октябра 68 шу дизараи КПСС XXVII-ча съезда накъабахараи хетадаь.

ВIашагIкхетар дIадоладеш музея директора Зангиева Мадинас аьлар: «...Тахан цIаьхка а таро я вай гIалгIай къаман просветителца, ший кхолламца халкъа дегаш дика мел долчун тIехьа даим гIеттадаьча ИсмаIалий Салманаца дагадовла, вахара а балха а йокхха опыт йолча, заманца детталуш даим дог къона долча поэтага воашта дагадоаллар хатта, вахарах лаьца дувцийта...».

Республике меттел, гаьнка арахьа а дика вовзаш волча йоазонхочох дIайха дешаш аьлар культура Назрановски районни отдела заведующе Аушев Мувсас.

ВIашагIкхетара программа дIахьош йолча СПТУ-27 дешархочо Осканова Марема дувц гулбеннараштa гIалгIай мехка эггара хьалха хьайийлларех цаI хиннача Дошлакъий-Юртарча школе Озиев Салман цхьоалагIча класс деша вахарах, цунна цига

### РЕПОРТАЖ

эрсий мотт безабаларах, из Iомабе а хьестабе а из волаваларах лаьца. Цу училища дешархочо Арчакова Лемкас дIаеш поэта «Эрсий мотт», «Со цхьааь вац» яха стихотворенеш.

ДIахо Танкиева Зинас дувц 1919-ча шера кIайказакаша мохк боагабеча хана Озиева цу тIем тIа дакъа лацарах а, цига цун контузи хиларах а.

ТIаккха Эльджаркиева Аьсета еш поэто машар кхайкабеш язъяь «Га» яха стихотворени.

Юха а шийга дош ийце Осканова Марема дувц цIихеза революционераш С. Орджоникидзе, С. Киров, ГI. Ахриев, А. Шерипов, Ю. Албогачиев, Г.-Хь. Гойгов, кхыбараш Озиевна мишта байзар, уж бовзарах поэта дIахорча вахаре мел хувцамаш хилар, Ленинеи партеи вай мехка ду кулгал поэто ший стихашца мишта хестаду.

Дешархоша М. Хамхоеваси З. Тангиеваси Iоеш Озиева «Малхи партии», «Дош лу вай», поэто тIема духьалеи керда социалистически общество хьалъяра халкъ тIахьехаш язъяь «ТIом хьо тхона эшац», «Турпалий гув», «Котало» яха стихаш.

Из вIашагIкхетар хозагIа дир иллиалархочо Евлоева Раяс Озиев Салмана стихашта яздаьча иллей «Сога вахар делакъеж» яхача премьера. Назрановски № 3 йолча юкъерча школа дешархоша — йижараша Барахоев-гIар Хьавас, Хьаьде, Лидаси Залинаси дIалекхар из. ВIашагIкхийттарий геттара дегаш гIоздаьхар йижарех эггара зIамагIйолча шоллагIча класса дешархочо Залинас дIалекхача иллеша. Бера дег тIара йоагIача цIеначa оазаца массане дегашка кхаьчар из.

Iалаьмате дукха хаттараш дир йоазонца поэтага. Гулбеннараш дика дIакхетабеши кIоарга чулоацам болаши дар цо тийнна жопаш. Къаьстта теркам тIаозаш дар кагирхой хаттара жоп луш, Москве Наркомпросе Н. К. Крупскаяйца ший хиннача вIашагIкхетарах цо дийцар. Берий бIаргаш къегар цIихезача педагога, вай баьчча В. И. Ленина оесага кулг а лаьца, цунца цхьана Iохайна а къамаьл деш а ваьгIача сагаца тахан шоаш дагабувлаш хиларах гIадбаха.

Зизайх хьалйизаяр музея зал, хIаравар ши-ше йоазонхочунга автограф язъяйта, цун кулг лаца гIертар.

Iалаьмате безаме чакхдаьлар тайп-тайпарча ханашка вахаре чуденна дале а, уйла а нигат а цаI долча ноахалий вIашагIкхетар.

**Хь. АУШЕВА.**

## Ерригсоюзни совещани

Укх деношка г. Грознерча бувзама кердача Центре хилар почтовой бувзама болхлой Ерригсоюзни совещани. Почтови бувзама хьалхашка латтача декхарех дувцаш совещани хьайийллар СССР бувзама министра заместитела Е. А. Манянина.

XII пятилетке Iилман-технически прогресс почтови бувзама юкъейоалаяра долча нерттерча лостамех дийцар СССР бувзама Министерства ГУПС (Почтови бувзама керттера управлени) начальника Б. П. Бутенкос.

Украински ССР-е, Читински областе почта контейнерашца дIа-хьа кхахьарах дийцар УССР бувзама министерства ГУПС начальника заместитела В. Л. Панасюкен Читински областа ПТУС начальника заместитела В. И. Чуприней.

Почтови бувзама болх тоабарах, кердадар юкъедоаладарах дийцар кхыча республикайи областийи викалаша.

**М.-Б. ЦИЦКИЕВ.**

ЧЕЛЯБИНСКИ ОБЛАСТЬ. Варна районни центре ГIишлонхой улица тIа хьалъэттай моттигерча хьалашка хьежжа района архитектораша кхы тIа а нийсъяьча проектегIа хьалдаьча 13 тайпарча цIеноех латта керда экспериментально-хьокхаме квартал. Квартал хьалъеш деррига а цхьа шу мара даьккхадац. Кердача квартирий дIоагIаш дIанийцад гIишлонхой дукха бераш долча дезалаша.

СУРТА ТIА: Варна поселкера керда квартал.
**Б. КЛИПИНЦЕРА сурт.**
**ТАСС фотохроника.**

## ФЕ ХИЛА

Корта бохабу малар а менна транспорт лехкар — зулам. Цу тайпарча водитело шийна даь а ца Iеш, кхыча наха доккха хатар ду.

Иштта укх шера дIаяхача хана вай республике корта бохабу малар а менна транспорт лехкаш хинна 3415 водитель соцаваьв. Урус-Мартановски райисполкома УАЗ-469 яха легковой автомобиль лехкаш хиннача С. А. Едаева кIирандийнахьа «дикка кеп» а хинна юрта юкъе шин гIащлочоа машин тIатехай, цигга царех цаI вийнав.

Хала а хеташ ала доагIа гIашлой бехкагIа укх шера дIабахача нийс бетта 148 наькъа хьовзам хинна хилари, цига 29 саг вери, 122 сага тайп-тайпара човнаш яь хилари.

Светофора цIе лампа йоагача хана наькъал дехьавалар, сеца латтача машина тIехьашкара дага доацаш наькъа тIа валар, кхыдар деш гIашлочо телхаеш йола наькъашка лелара бокъонаш бахьан дукха хатараш хул.

Старопромысловски районе АТХ-1 «Грозтрубопроводстрой» шофералла болх беш волча В. И. Убаева ший «Жигули» тIатехай «Старогрознефть» НГДУ болхлочоа А. Ф. Батмановна, из лоза а веш.

**Укх шера нийс бетта Госавтоинспекце г. Грозне 635 гIашлонхочоа гIод техад. 24 октябре Нохч-ГIалгIай республика наькъашка 23 автоавари хиннай 8 саг вийнав, 22 сага тайп-тайпара човнаш яьй.**

**МВД ГАИ.**

### ЛАДУВГIАРИИ ТЕРКАМГА!

**КПСС Грозненски горкомерча марксизма-ленинизма Университето «Iилман-атеизма» заочни отделене 2-ча курсе ладувгIарашка дIахойт, дешара кхоалагIа сесси Университета здане 1985 шера 28 октябра денз 5 ноябрга кхаччалца хургхилар.**

**Беррига а ладувгIараш хиланза баргбац.**

Редактор
**О. Б. ГАДАБОРШЕВ.**

*Малара духьала—лира къовсам*

# УнахцIенон моастагIа

Маларах доалача зенах дувца дукха да: эхь-эздел доадар, къахьегама тIера ца хилар, дезала барт эгIар... Цунна тIехьаваьнначоа тIеххьара кхоача «дика» лазар лацар, къона воллаше а дегIа низ бохар. Маларо хьаьхьоадеш, дарба де эттача а цо новкъарле еш дукха лазараш да. Аз дувцаргда царех цхьаннех — гипертонически лазарах.

Дегаца-пхьанашца долча гипертонически лазара духьала къовсам Iоаттабара Iалаьмате дукха социально-профилактически гIулакхаш ду вай мехка. ЧIоагIа лоархIаме да цамагар кхийттача хьалхарча дийнахьа дехз сага дарба де волавалар. Фу ха деза могаш болчарна а лазар лаьцачарна а гипертонически лазарах лаьца?

Хьалхарча юкъа гипертонически лазар сага шийна дий а ца ховш хила йиш я. Цудухьа чIоагIа лоархIам болаш да сага могашле миштай хьожаш даим зувш хилар. Эггара хьалха ха деза цIий артериальни Iоткъам мишта. Из хала гIулакх дац. МоллагIа дарба деча учреждениешка атта тахка йиш я сага давлени.

Дуккханеша хоатташ цхьа хIама да. Нагахьа санна из лазар кхийтта дале, саг тоавала дукха ха эший? Цу хаттара жоп лу вай мехка Iилманхоша даьча тохкамаша. Нагахьа санна лазар кхийттача хьалхарча деношка денз лораша ма яххара дарба деш хилча, цIенвенна тоавала тарлу из.

Вайна ховш ма хиллара гипертонически лазар 3 даькъе декъалу: I, II, III (А, Б). ГIулакх чоалхане доал лазар шоллагIча а кхоалагIча а лагIа тIа даьлча. ШоллагIча даькъе кхаьча лазар долча сага артериальни Iоткъам дикка лакхлу, садаха хала хул, юв Iетташ санна дог лаз, настараш ест. Иштта хьал хилча, ца говш ма хулла сихагIа лорашка ваха веза. Цар хадданза тIахьожам а лоаттабеш, дифференцированно дарба ду молхашца. Профилактически гIулакхий еррига а комплекс кхоачашйой, де дезаш дола деррига а дарбаш доагI-доагIача хана дой, белггала ха яьлча (10 шу совгIа) хьалхарча а шоллагIча а лагIашта кхаьча дола лазар къоарг ца долийташ юхатоха тарлу.

Нагахьа санна лазар кхоалагIча лагIа тIа даьнна дале, из соцаде дикка халагIа да.

Гипертонически Iоткъам геттара чIоагIлу цу хана: дега, жамарашта, керта, цIий пхаьнашта доккхий хувцамаш ду цо. Керта лазар алсамдоалл: корта хьувз, лергашка гIов латт, хIама хьахазар лохлу, Iеттадеш, кхетам чура воалаш, дегIа маьженаш болх ца беш совцаш моттигаш хул. Из лазар чIоагIделча кхы тайпа хувцамаш а дегIа халонаш а хила йиш я.

Гипертонически лазар хулийташ дола бахьанаш дукха да: малараш мелилга, боарамал тIех уйлаш елга, гIайгIане хилар, жамарашца, эндокринни маьженашца хувцамаш хилар. Лазар юхатохара бокха лоархIам болаш да ший ханнахьа диспансеризаци а яь, профилактически гIулакхаш леладелга. Цамогаш вар диспансере Iо а вила, цунна даим теркам тIалоаттабе беза. Диспансере дарба де дезаш бола нах хьакъоастабу профилактически хьажараш а деш. Цамогаш бараш учете оттабу уж бахача е цар болх беча моттиге. Иштта дола профилактически хьажараш чIоагIа эшаш да. хIана аьлча укхаза белгалбаьхачарех ахане кхоачашбараш шоаш цамогаш ба аьнна хьалха дарба деш хинна бац.

Гипертони кхийттараш е из йолалуш бараш диспансерашка Iобахкача таро хулийт хIара цамогаш волчун юкъара хьал довза — психологически травмаш, во а дика а эмоцеш, профессиональни лазараш, керта тутенна хинна контузеш, эндокринни хувцамаш, атеросклероз, иштта кхы дIахо дар. Цул совгIа стационаре волча унахочунга хьожаш волча лора йовз лазара динамика, дифференцированни дарба ду, хьех балха, цIагIа мишта хила веза, дикагIа дарба хургдола курорташ, санатореш къоастаю.

Юххьанца а шоллагIча а лагIага кхаьча лазараш даранта дарба деш лаьрххIа теркам тIабахийта беза унахочун гипертонически лазар кхетара бахьанаш тахкара. Укх карарча хана дукха а молхаш, гIирсаш да гипертонически лазараштa толаме дарбаш дара. Цхьабакъда, укхаза эггара хьалха де дезар да ший ханнахьа, лоро ма хьеххара, нийса дарба делга.

Цхьаболча унахошта хет стационаре мара дарба де йиш йоацаш санна. Из нийса дац! Дарба де йиш я ший цIагIа, дезалца цхьана а волаш. Цхьайолча хана амбулаторни деш дола дарба дуккха а пайданегIа хул. Иштта дарба деш хилча сатийнагIа хул центральни нервни система, цунга хьежжа цIий дIа-са лелар а тоалу. ЛоархIаме да кIаьдлургвоацаш лоравар, из лазар долча нахага бийсана болх ца байтар, набара а салаIара а режим телха ца яр. Белгалдаккха деза гипертонически лазара духьала комплексни дарбаш леладара физически упражненеш елга чIоагIа лоархIам болаш хилар. Цудухьа хIаране лоро ши-шийна могаяь зарядка е еза. хин процедурашца цхьана еча гимнастико нервни система чIоагIъю.

Гипертонически лазар долча наха ха деза шоашкара цхьаккха а тайпа дарбаш леладе мегаргдоацилга. Лакхе вай дийца ма хиллара, дарба де лора мара ховргдац. ХIаьта дунеи тIа мел дола дарба дой а, пайда хургбац гIаьле озилгеи къаракъаш мелилгеи цIендаь дIа ца доаккхе. Мел дика молхаш яле, профилактически болх барах, спорт а физкультура а еш из вале, деррига а эрий довргда малари гIаьле увзалгеи юкъера дIа ца доале. Из иштта долга ха а ховш, дIаданкха деза из зуламе хIама. Лораш хинна а ца Iеш, нах шоаш декхарийла ба шоай дегIа зе деш дола айп дIаданкха.

**С. АХМАДОВ,**
**Грознерча № 7 поликлиника лор.**

## ТЕЛЕВИДЕНИ

### 26 ОКТЯБРЬ

#### I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — В. И. Ленина цIерагIча культура дворецa. «Орга» яхача халкъа халхара ансамбла концерт. Грознера передача.
9.05 — «АБВГДейка».
9.35 — «Тоsараш, гIулакхдар, реклама».
10.05 — «Художникех дола дувцараш». БССР искусствай заслуженни деятель Г. Ващенко. Минскера передача.
10.35 — «Оперни сцена говзанчаш». Пермера передача.
11.10 — «Венски мукъамаш». Киноочерк.
11.25 — «Москвичка». Телевизионни клуб.
12.45 — «Гlаттар дIахододаш да». Документальни телефильм.
13.40 — «СедаIад» яхача халкъа кхолламах йола Дерригача дунен халкъашта юкъера телепрограммай VI-гIа фестиваль. «Дагадохамаш, дагадохамаш» (Франци).
14.00 — «Дезали школеи». Тележурнал.
14.30 — «Кердадараш».
14.45 — «Саг. Лаьтта. Айлам».
15.30 — «Из фу оалхазар да». Мультфильм.
15.40 — «Плевен — доттагIала город, сийлен город».
15.55 — «Кердадараш».
16.00 — «...Хьан улицагIа цIей да». Азербайджански ССР. г. Сумгаита культурно-спортивни комплексах.
16.45 — «Дийнача хIама дунен тIа».
17.45 — Ю. А. Жуковске къамал.
18.15 — «Кердадараш».
18.20 — «Накануне» яхача художественни телефильма премьера. И. С. Тургенева яз цIи лелаеча романа мукъамех. 1-гIеи, 2-гIеи сереш. Перерыв йолча хана (19.35) — Шахматех йола дунен чемпионат. Информационни выпуск.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Фу? Мича? Маца?». Телевизионни викторина. Из йистельча — шахматех йола дунен чемпионат. Информационни выпуск.

#### II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «Могаш хила безам бале».
8.30 — «Дешарга гIолла — иразалга» яхача документальни телефильма премьера.
9.05 — «Iуйранара почта».
9.35 — Свердовски телевиденe студе программа.
10.50 — «Вай беш».
11.20 — «Путешественникий клуб».
12.20 — «Люся». Художественни телефильм.
13.35 — «Нохч-ГIалгIайчен кIира».
13.45 — «Хьувкъам-85». «Индустриальни технологи — лакхача хьувкъама гаранти».
14.15 — «Тамашийна Iамарч». Телефильм.
14.30 — «Къахьегама дисциплинана коллектива гаранти». Автомобильни транспорта болхлой Денга (нохчий меттала).
14.55 — Киножурнал.
15.05 — «Са паччахьалкхен салте».
15.35 — «Шун письмошка хьежжа». Концерт.
16.15 — «ВиълагIа папа». Лоацаметражйола художественни телефильм.
16.50 — «Инарал Карбышев». Iилма-довзийтара фильм.
17.05 — БССР И. Жиновича цIерагIча Паччахьалкхен халкъа инструментальни оркестра концерт. Минскера передача.
17.35 — Волейболах йола Дунен халкъашта юкъера яхьаш. ЧССР-ера передача.
18.00 — «Фестивалаш... Конкурсаш... Концерташ...».
19.15 — «Могашле».
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!».
20.15 — Баскетболах йола СССР чемпионат. МаIа нах. «Жальгирис» — «Спартак» (Ленинград).
21.00 — «Ха».
21.35 — «Олеги Айнаи». Художественни фильм.
22.50 — «Кердадараш».

### 27 ОКТЯБРЬ

#### АВТОМОБИЛЬНИ ТРАНСПОРТА БОЛХЛОЙ ДЕНГА

#### I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — Каунасски политехнически института «Нямунас» яхача иллеи халхареи Литовски ССР заслуженни коллектива ансамбла концерт.
9.00 — Автомобильни транспорта болхлой Денга. Документальни фильмаш: «Дилларча боламе», «КамАЗа водитель».
9.20 — «Спортлото» 43-гIа тираж.
9.30 — «Гургал».
10.00 — «Советски Союза гIулакх ду аз!».
11.00 — «Могашле».
11.45 — «Iуйранара почта».
12.15 — «Ералаш» яха киножурнал.
12.30 — «Юртара сахьат».
13.30 — «Музыкальни киоск».
14.00 — А. Линдгрен. «КIаьнки Карлсони — тховна тIа баха». Московски сатира театра фильм-спектакль.
15.35 — «Кердадараш».
15.45 — «Путешественникий клуб».
16.45 — Тахан автомобильни транспорта болхлой Ди. Дакъа лоацаш ва РСФСР автомобильни транспорта министр Ю. С. Сухин.
17.15 — «Шун письмошка хьежжа». Музыкальни передача.
18.00 — «Дунен халкъашта юкъера передача».
18.45 — Мультфильмаш.
19.25 — Иллюзиониста В. Переводчикова выступлени.
19.40 — «Кердадараш».
19.50 — ЦТ дошо фонда чура. СССР халкъа артист М. Жаров.
21.00 — «Ха».
21.35 — Футбольни обозрени.
22.05 — «Сайранара мукъамаш».
22.50 — «Кердадараш».

#### II ПРОГРАММА

8.00 — «Зарядка е дIаоттаI».
8.15 — «ХIара сурта тIа — малх».
8.30 — Ритмически гимнастика.
9.00 — «Эрсий метта къамаьл».
9.30 — Документальни телефильмаш: «Догамий мукъамаш», «Къамаьл ду кхерий».
9.55 — СССР халкъа артиста Т. Николаевай концерт (фортепьяно).
11.00 — «Кинохьежачун спутник».
11.45 — «БIаргашта гушдар — теша халадар».
12.45 — Мультфильмаш.
13.10 — «Котбаьнараш». Форда тIарча авиаце ветераний вIашагIкхетараш.
14.35 — В. Пронушевас дIаоала советски композитораша С. Есенина стихаех яздаь иллеш.
15.05 — Тха корреспонденташа дувц.
15.35 — «КIай шаман». 3 сери йола художественни телефильм. 3-гIа сери.
16.50 — «Саг лаьтта да ва».
18.00 — ГIорбаьнна советски композитораш — Ленински преме лауреаташ. Т. Хренников.
18.20 — Баскетболах йола СССР чемпионат. МаIа нах. «Жальгирис» (Каунас) — ЦСКА.
19.00 — «СелаIад» яхача халкъа кхолламах йола Дунен халкъашта юкъера телепрограммай VI-гIа фестиваль. «Дагадохамаш, дагадохамаш» (Франци).
19.30 — «Его не брали в расчет». Документальни фильм.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!».
20.15 — Футболах йола СССР чемпионат. «Арарат» — «Торпедо» (Москва). 2-гIа тайм.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Финиш йоаца гонкаш». Художественни фильм.

## РАДИО

### 26 ОКТЯБРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
6.55 — Хоамаш. Хаоттам (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» яхача республикански газетий обзор.
8.23 — «Сердало» яхача республикански газета обзор.
8.30 — Передачай программа (эрсий меттала).
8.33 — Передачай программа (гIалгIай меттала).
8.35 — «Машарен иразеи духьа» (нохчий меттала).
10.15 — Лирически ашарий концерт (нохчий меттала).
15.15 — РадиоладувгIархой хаттараштa жоп лу Нохч-ГIалгIай АССР моттигерча промышленноста министра Магомадова (эрсий меттала).
15.30 — Критически талгIе тIа.
16.00 — «Кавказа Iуйре» яха радиожурнал (эрсий меттала).
17.15 — «Ашарий почта» (гIалгIай меттала).

#### УКВ

17.00 — «Еза хьо сона, са Даьхе!» Ашарий передача.
17.52 — ДоттагIий ашараш.
18.22 — Моттигерча авторий вальсаш.

## Хоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, Малхбоалехьара секунда 2—7 метр сиха мух а болаш; фегара температура республике гIолла 6—11, Грозне 8—10 градус йIовхал а йолаш ха хила мег.

Кхоанеи ломмеи кхоллонаш а йолаш, цхьацанахьа лаьгIо догIа а делхаш, дохк а доаллаш. Бе-беча оагIонашкахьара секунда 3—7 метр сиха мух а болаш, фегара температура бийсашка —1, +4, деношка 2—7 градус йIовхал а йолаш ха латта тарлу.

**Метеостанци.**



ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-54-04; промышленностеи транспортеи — 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84; культура — 2-64-75; письмой — 2-85-64, корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора—2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-54-04, промышленности и транспорта — 2-65-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-85-64; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ00330. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 4682.